

Projekt

**Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów
Lubelski na lata 2017-2022**

**Dokument opracowany przez Zespół ds. aktualizacji Strategii Rozwiązywania
Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 oraz przez
pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim**

Tomaszów Lubelski, 2017

I. Wstęp

Stworzenie aktualizacji ds. Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 (SRPS) stało się niezbędne w celu stworzenia podstawy do realizacji trwałych wzorów standardów społecznych. Aktualizacja nawiązuje do obowiązującej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2005-2020. Aktualizacja stała się niezbędna ze względu na zmiany społeczne, które w ostatnich latach nastąpiły. Wzory standardów społecznych wypracowane na bazie aktualizacji Strategii mają w efekcie przyczynić się do poprawy warunków życia mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski, a w szczególności tych osób, które są zagrożone marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Nowymi problemami społecznymi jakie pojawiły się w ostatnich latach to negatywne zjawiska postrzegania osób starszych w społeczeństwie. W związku z czym wypracowane modele pozwolą skutecznie przeciwdziałać tego typu zjawiskom.

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 zawiera diagnozę głównych problemów i obszarów wymagających podjęcia działań. Zakres tych obszarów jest szeroki. Obejmuje zagadnienia z różnorodnych dziedzin życia, w tym: rynku pracy, polityki społecznej, edukacji, problematyki osób niepełnosprawnych i starszych. Ważnym elementem Aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jest zdefiniowanie wyzwań stojących przed Miastem Tomaszów Lubelski w obszarze marginalizacji i wykluczenia społecznego, do których należą: uczynienie z Miasta Tomaszów Lubelski atrakcyjnego miejsca do życia, rozwijania wiedzy i podejmowania pracy, miejsca dla lokowania inwestycji, tym samym tworzenia większej liczby miejsc pracy. Celem, do którego dążymy wyznaczając sobie poszczególne cele strategiczne jest skuteczne doprowadzenie do integracji i reintegracji społeczno-zawodowej mieszkańców, a przede wszystkim polepszenie ich warunków życia. Należy podkreślić, iż rozwiązanie niektórych problemów wymaga wieloletnich działań, dlatego niezbędne jest podjęcie strategicznego podejścia, pozwalającego poszerzyć i lepiej zaplanować prace w porozumieniu z partnerami lokalnymi.

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jest zatem zorientowana na rozszerzenie i pogłębienie form pracy socjalnej, budowę spójnego systemu wsparcia związanego z rozwojem instytucji świadczących różnorodne usługi społeczne oraz budowanie szeroko pojętego partnerstwa pomiędzy głównymi uczestnikami życia społecznego, gospodarczego, w celu likwidacji problemów, jak również łagodzenia ich negatywnych skutków. W wielu aspektach niezbędne będą pewne zmiany w zakresie infrastruktury Miasta Tomaszów Lubelski.

Zespół ds. Aktualizacji Strategii oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej jako koordynatorzy działań związanych z jej opracowaniem składają podziękowania wszystkim zaangażowanym instytucjom/podmiotom w opracowaniu i konsultacji zakresu objętego Strategią.

II. Procedura tworzenia strategii.

II.1. Uwarunkowania prawno-systemowe.

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022, jest dokumentem uwarunkowanym prawnie. Obowiązek jej opracowania wynika z ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (art. 17 ust. 1 pkt 1 i art. 19 pkt 1, w powiązaniu z art. 16 b), która w ramach zadań własnych gminy przewidują „opracowanie i realizację gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania

problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka”.

Na treść i realizację Aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych mają również wpływ inne akty prawne. Należą do nich:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 446, 1579, 1948, z 2017 r. poz. 730, 935. ze zm.).

Ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 697, 1292 ze zm.).

Ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 930, 1583, 1948, 2174, z 2017 r. poz. 38, 60, 624, 777, 1292, 1428, 1475).

Ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz. U. z 2015 r., poz. 1390).

Ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 783, 1458).

Ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 1817, 1948, z 2017 r. poz. 60, 573).

Ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 487).

Ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 682).

Ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 1654, z 2017 r. poz. 773).

Ustawę z 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 157, z 2017 r. poz. 60, 1428).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynkach pracy (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 1065, 1292, 1321, 1428, 1543).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 2046, 1948, z 2017 r. poz. 777, 935, 1428).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o samorządzie powiatowym (tj. jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 814, 1579, 1948, 2017 r. poz. 730, 935).

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 1518, 1579, z 2017 r. poz. 60, 624, 777, 1321, 1428, 1543).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (tj. Dz.U. 2016 poz. 1828).

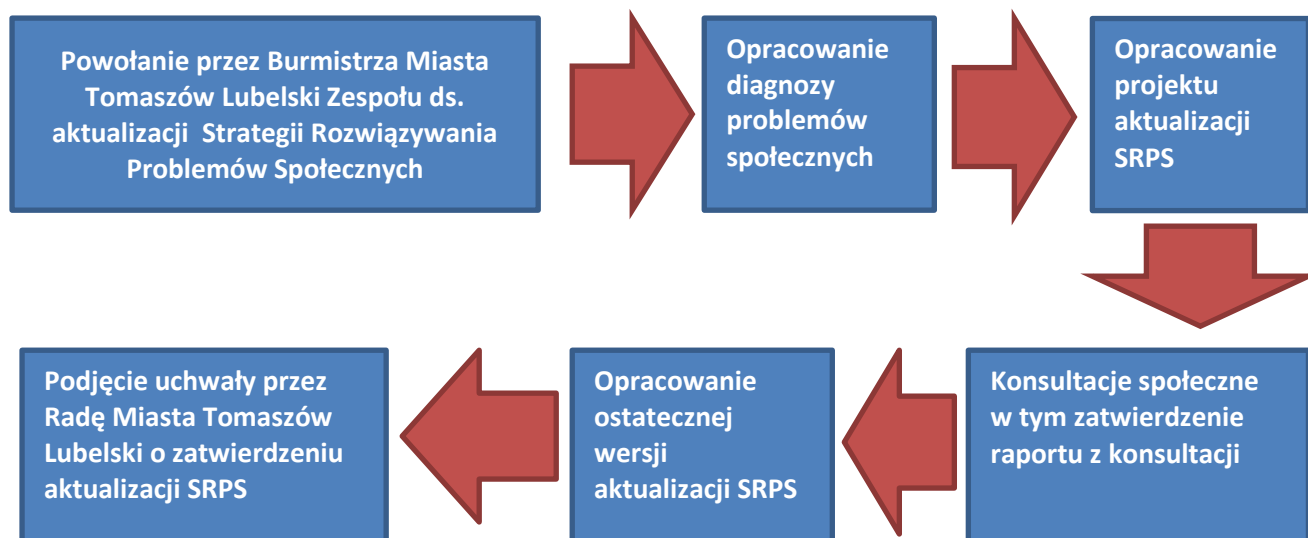
Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 882).

Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U z 2015 poz.1705).

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych jest dokumentem zgodnym z dokumentami strategicznymi i programowymi, które funkcjonują na poziomie europejskim, ogólnopolskim, wojewódzkim i gminnym. Dokumenty te tworzą warunki do podejmowania działań opartych na zasadzie pomocniczości państwa przy wykorzystaniu zasobów tkwiących w środowiskach lokalnych i aktywności środowisk zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym.

II.2. Metodyka prac nad strategią.

Etapy tworzenia strategii rozwiązywania problemów społecznych:

ETAP I INICJOWANIE PRAC

Wybór Koordynatora prac nad SRPS.

Opracowanie harmonogramu prac nad SRPS.

Rozpowszechnienie informacji o przystąpieniu do prac na SRPS.

ETAP II POWOŁANIE ZESPOŁU DS. OPRACOWANIA/AKTUALIZACJI STRATEGII ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Wybór członków Zespołu wraz z jego Przewodniczącym.

Opracowanie harmonogramu prac Zespołu.

Ustalenie zadań Zespołu.

ETAP III ORGANIZACJA BADANIA ANKIETOWEGO

Określenie jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za przeprowadzenie badania.

Wybór miejsc dystrybucji ankiet.

Określenie terminu trwania badania.

Opracowanie wyników ankiet i włączenie ich do diagnozy problemów społecznych

ETAP IV OPRACOWANIE STRATEGII ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Przygotowanie analizy uwarunkowań społeczno-gospodarczych w oparciu o dane zastane i wyniki badań ankietowych.

Opracowanie diagnozy lokalnych problemów społecznych wraz z analizą SWOT zidentyfikowanych problemów społecznych.

Określenie misji (celu głównego) i celów szczegółowych wraz ze wskaźnikami ich realizacji.

Wypracowanie działań wraz z harmonogramem.

Określenie systemu wdrażania Strategii wraz z zasadami jej monitoringu i ewaluacji.

ETAP V KONSULTACJE SPOŁECZNE PROJEKTU STRATEGII

Poddanie konsultacją społecznym projektu SRPS.

Podanie informacji o konsultacjach do wiadomości publicznej.

Sporządzenie sprawozdania z przebiegu konsultacji.

Uwzględnienie zgłoszonych uwag w projekcie.

Przekazanie projektu do uchwalenia.

Do prac nad aktualizacją Strategii zostali włączeni przedstawiciele społeczności lokalnej, liderzy lokalni, reprezentujący różne środowiska i grupy interesów. Działanie takie było niezbędne, ponieważ prawidłowo skonstruowana strategia musi określać formy i środki współpracy licznych podmiotów i środowisk na rzecz rozwiązywania problemów społecznych jak również zapewnić spójność pomiędzy poszczególnymi organizacjami odpowiedzialnymi za rozwiązywanie kwestii społecznych. Warto podkreślić, iż prace nad aktualizacją Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w warstwie diagnostycznej przebiegały dwutorowo: z jednej strony poprzez zdiagnozowanie problemów społecznych za pomocą badania ankietowego przeprowadzonego wśród mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski, z drugiej poprzez odbywające się w sposób cykliczne spotkania członków Zespołu ds. Aktualizacji SRPS oraz pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim. Prezentowany poniżej harmonogram, ujęty w formie tabelarycznej, wizualizuje podjęte działania w ramach opracowanej Aktualizacji SRPS.

Tabela nr 1 Harmonogram prac do aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017 -2022.

<i>Data spotkania</i>	<i>Interesariusze/grupy tematyczne/zespoły</i>	<i>Tematyka spotkania</i>	<i>Sposób przekazania informacji</i>
07.04.2017 r.	Spotkania inauguracyjne prace nad Strategią z przedstawicielami władz Miasta Tomaszów Lubelski, instytucji/organizacji, przedsiębiorstw miejskich, organizacji pozarządowych oraz instytucji działających na rzecz seniorów.	Oficjalne utworzenie przez Burmistrza Miasta Zespołu ds. aktualizacji SRPS Prezentacja przez Kierownika MOPS zagadnień związanych z aktualizacją Omówienie szczegółów organizacyjnych przez Koordynatora KIS „Aktywni”.	4.04.2017 r.- Burmistrz Miasta Tomaszów Lubelski rozesłał zaproszenia na spotkanie inauguracyjne prace nad aktualizacją SRPS do instytucji/organizacji związanych z rozwiązywaniem problemów społecznych.
07.04.2017 r.	Burmistrz Miasta Tomaszów Lubelski, zarządzeniem powołuje Zespół ds. aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022.		
11.04.2017 r.	Spotkanie z pracownikami MOPS.	Co to jest strategia, - identyfikacja problemów społecznych, mapa problemów (jak było wcześniej, jakie nowe problemy), - podsumowanie pierwszej strategii, - przedstawienie zespołu	10.04.2017 r. informacja telefoniczna.

		<p>koordynującego prace,</p> <ul style="list-style-type: none"> - powołanie zespołu, - utworzenie grup zadaniowych, - organizacja badań ankietowych, <p>Powołanie zespołów roboczych ds. aktualizacji SRPS.</p>	
25.04.2017 r.	Spotkanie z członkami Zespołu ds. aktualizacji SRPS.	<ul style="list-style-type: none"> - co to jest strategia, - identyfikacja problemów społecznych, mapa problemów (jak było wcześniej, jakie nowe problemy), - podsumowanie pierwszej strategii, - przedstawienie zespołu koordynującego prace, - powołanie zespołu, - organizacja badań ankietowych. 	<p>25.04.2017 r. inf. e-mailowe i telefoniczne o spotkaniu</p> <p>Lista z deklaracjami osób przystępujących do prac nad aktualizacją</p> <p>Konsultacje e-mail.</p>
19.06.2017 r.	Spotkanie z członkami Zespołu ds. aktualizacji SRPS.	<p>Omówienie badania ankietowego, identyfikacja problemów społecznych.</p> <p>Przygotowanie analizy SWOT dotyczącej zidentyfikowanych problemów społecznych.</p>	<p>18.06.2017 r. inf. e-mailowe i telefoniczne o spotkaniu skierowane do członków Zespołu ds. Aktualizacji SRPS</p> <p>Konsultacje e-mail.</p>
23.02.2018 r.	Spotkanie z członkami Zespołu ds. aktualizacji SRPS.	<p>Omówienie opracowanego dokumentu (aktualizacja SRPS).</p>	<p>7-22.02.2018 r. inf. e-mailowe i telefoniczne o spotkaniu skierowane do członków Zespołu ds. Aktualizacji SRPS,</p> <p>Konsultacje e-mail.</p>
26.02.2018 r.	Poddanie konsultacjom społecznym aktualizacji SRPS.		<p>Na podstawie zarządzenia Burmistrza Miasta ogłoszenie konsultacji aktualizacji SRPS na stronie Urzędu Miasta Tomaszów Lubelski oraz MOPS w</p>

		Tomaszowie Lubelskim.
05-08.03.2018 r.	Uwzględnienie zgłoszonych uwag w projekcie.	
...03.2018 r.	Skierowanie projektu do uchwalenia przez Radę Miasta Tomaszów Lubelski.	

Instytucje i organizacje pozarządowe wchodzące w skład Zespołu ds. aktualizacji SRPS powołane zarządzeniem Burmistrza Miasta Tomaszów Lubelski Wojciecha Żukowskiego:
Przewodniczący Zespołu: Daniel Tereszczuk – koordynator Klubu Integracji Społecznej „Aktywni” w Tomaszowie Lubelskim

1. asp.szt. Tadeusz Bielecki – Komenda Powiatowa Policji w Tomaszowie Lubelskim,
2. Elżbieta Bitkowska – Urząd Miasta w Tomaszowie Lubelskim,
3. kom. Mieczysław Gałan – Straż Miejska w Tomaszowie Lubelskim,
4. Anna Gnap – Gimnazjum nr 1 w Tomaszowie Lubelskim,
5. Roman Kania – Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Tomaszowie Lubelskim,
6. kom. Regina Kęczkowska – Hufiec Pracy 3-4 w Tomaszowie Lubelskim,
7. Jarosław Korzeń – Szkoła Podstawowa nr 2 w Tomaszowie Lubelskim,
8. Katarzyna Kyć – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim,
9. Elżbieta Matyjanka - Oddział Rejonowy Polskiego Czerwonego Krzyża w Tomaszowie Lubelskim,
10. Renata Miziuk – Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o. w Tomaszowie Lubelskim,
11. kom. Szymon Mroczek – Komenda Powiatowa Policji w Tomaszowie Lubelskim,
12. Monika Nocek – Urząd Miasta w Tomaszowie Lubelskim,
13. Ewa Piwko-Witkowska – Lokalna Grupa Działania „Roztocze Tomaszowskie”,
14. Marcin Rechulicz – Stowarzyszenie „Czajnia”,
15. Agata Samek – Gimnazjum nr 2 w Tomaszowie Lubelskim,
16. Zbigniew Skawiński – Rada Seniorów Miasta Tomaszów Lubelski,
17. Zofia Swatowska – Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim,
18. Ryszard Szczepaniuk – Komisja Samorządu, Porządku Publicznego i Pomocy Społecznej Rady Miasta Tomaszów Lubelski,
19. Daniel Tereszczuk – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim,
20. Tomasz Zieliński – Miejska Biblioteka Publiczna w Tomaszowie Lubelskim/
Kuratorium Oświaty w Lublinie. Delegatura w Zamościu.

Pracownicy Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim odpracowujący dokument aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022:

1. Adam Skorniewski – kierownik MOPS w Tomaszowie Lubelskim,
2. Daniel Tereszczuk – koordynator KIS „Aktywni” w Tomaszowie Lubelskim,
3. Ewa Kielar – kierownik Działu Pomocy Społecznej,
4. Romana Kłoczkowska – Główna Księgowa,
5. Halina Stefanik – kierownik Punktu Usług Opiekuńczych,
6. Marta Semczuk – kierownik Działu Świadczeń Rodzinnych,
7. Barbara Malec – starszy Specjalista ds. pracy z rodziną,
8. Piotr Kulik – inspektor,
9. Bożena Wenc – inspektor,
10. Joanna Żmudzińska – pracownik Działu Administracji i Kadr,
11. Małgorzata Machlarz – pracownik socjalny,

12. Marta Czuwara – pracownik Działu Świadczeń Rodzinnych,
13. Sebastian Karpul – pracownik socjalny,
14. Agnieszka Kulaszyńska – pracownik socjalny,
15. Halina Niedźwiedz – pracownik socjalny,
16. Katarzyna Stępora – pracownik socjalny,
17. Ewa Janicka – pracownik socjalny,
18. Dorota Krosman – pracownik socjalny,
19. Joanna Zuchowska - Kozdra – pracownik socjalny,
20. Agata Iwanicka - Kochan – pracownik socjalny,
21. Czesława Sochan – pracownik socjalny,
22. Czesława Jagieła – pracownik socjalny,
23. Joanna Harbuz – pracownik socjalny,
24. Agnieszka Herda – asystent rodziny,
25. Kamila Bobko – asystent rodziny,
26. Jolanta Nowak – asystent rodziny,
27. Ewa Jasińska – inspektor,
28. Katarzyna Romanowicz – inspektor,
29. Stanisława Krawczyk – inspektor,
30. Magdalena Najda – inspektor,
31. Monika Strup – inspektor,
32. Karolina Pleskacz – referent,
33. Bogdan Pleskacz – pracownik administracyjny,
34. Opiekunki z Działu Usług Opiekuńczych.

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 była konsultowana z Ewą Piwko-Witkowską - Prezesem Lokalnej Grupy Działania „Roztocze Tomaszowskie” oraz Zygmuntem Klimczukiem - Doradcą Zarządu, Ekspertem ds. badań i analiz Związku Stowarzyszeń Forum Lubelskich Organizacji Pozarządowych, za co składamy podziękowania.

III. Społeczno - gospodarcze uwarunkowania aktualizacji Strategii oraz analiza SWOT.

III.1. Ogólna charakterystyka gminy miejskiej Tomaszów Lubelski oraz zjawisk demograficznych¹.

Tomaszów Lubelski jest miastem powiatowym leżącym w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego. Położone jest ok. 275 m n.p.m. na styku Roztocza oraz Grzędy Sokalskiej. Jest największy w tej części województwa ośrodek miejski z bogatym zapleczem przemysłowym i turystycznym. Miasto położone jest przy międzynarodowej drodze E17, która prowadzi na przejście graniczne między Polską, a Ukrainą (Hrebenne – Rawa Ruska).

Jednym z ważnych elementów oceny rozwoju społecznego i jakości życia w miastach jest analiza zachodzących trendów demograficznych. Oparta jest na statystycznej ocenie społeczeństwa, która wynika z porównania podstawowych wskaźników z różnych dziedzin życia społecznego, mających istotny wpływ na warunki życia mieszkańców. Miasto Tomaszów Lubelski według danych statystycznych na koniec 2015 roku zamieszkiwało 19 605 osób, co stanowiło 22% liczby ludności powiatu tomaszowskiego, 0,92% liczby ludności województwa lubelskiego i 0,051% liczby ludności Polski. Gęstość zaludnienia na koniec 2015 roku wyniosła 1475 os/km² i jest większa niż średnia dla powiatu – 58 os/km². Podobnie jak w innych miastach województwa lubelskiego przedstawia się sytuacja, jeśli

---

¹Rozdział opracowany na podstawie: Strategia Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017 - 2022, http://www.tomaszow-lubelski.pl/upload/files/2017/2017_05/srl_tl.pdf

chodzi o zachodzące zjawiska urbanizacji. Na podstawie danych z lat 2010-2015 można zauważyć, że liczba ludności na obszarze miejskim stale maleje. Jest to związane z migracją ludzi młodych do większych ośrodków i za granicę, ze względu na większą liczbę miejsc pracy oraz w celu poprawy komfortu życia.

W latach 2010-2015 liczba urodzeń i zgonów ulegała zmianom, co bezpośrednio przełożyło się na zmiany wartości przyrostu naturalnego. Najwięcej urodzeń żywych odnotowano w 2012 roku, co znacznie przewyższało liczbę zgonów. W kolejnych latach liczba urodzeń żywych znacznie zmalała, a zgonów wzrosła czego skutkiem był ujemny przyrost naturalny, który utrzymał się do 2015 roku. W 2013 roku przyrost naturalny przyjął największą wartość dodatnią – 29 osób. Był to rok o najniższej liczbie zgonów w badanym okresie. Na terenie miasta Tomaszów Lubelski, tak jak w województwie lubelskim, utrzymuje się ujemne saldo migracji ogółem. Na przestrzeni ostatnich 5 lat w 2011 roku odnotowano najwyższe ujemne saldo migracji (102 osoby), które w następnym roku drastycznie spadło. W kolejnych latach utrzymywało się, przyjmując wartości ujemne z dalszą tendencją spadkową. Nadal jest ono bardzo niekorzystne i negatywnie wpływa na rozwój demograficzny. W 2014 r. odnotowano ujemne saldo migracji na poziomie 146 osób. Saldo migracji ogółem jest wynikiem ujemnych wartości sald migracji wewnętrznych i zewnętrznych. Niski przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji wynikają m.in. z wyjazdów ludzi młodych w poszukiwaniu pracy. Jest to zjawisko, które dotyczy nie tylko miasta, ale również całego powiatu i województwa lubelskiego.

Problemy z zatrudnieniem oraz brak stabilności finansowej zniechęca młodych ludzi do zakładania rodzin. Wyjeżdżają w celu poprawienia warunków materialnych i finansowych, a także kontynuowania nauki na uczelniach wyższych. Wyjazd do większych miast daje młodemu człowiekowi możliwość rozwoju i lepsze perspektywy na przyszłość. Ograniczenie bezrobocia oraz lepsze perspektywy rozwoju nakłoniłyby młodych ludzi do powrotu w rodzinne strony, a tym samym poprawiłoby niekorzystne trendy demograficzne. Należy w tym miejscu stwierdzić, iż poziom bezrobocia rejestrowanego od 2013 roku maleje.

III.2.a Wykształcenie oraz edukacja w Tomaszowie Lubelskim

4 339 mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego jest w wieku potencjalnej nauki 3-24 lata (w tym 2 113 kobiet oraz 2 226 mężczyzn). Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku 12,0% ludności posiada wykształcenie wyższe, 2,7% wykształcenie policealne, 10,0% średnie ogólnokształcące, a 18,3% średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymuje się 20,8% mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego, gimnazjalnym 6,3%, natomiast 27,8% podstawowym ukończonym. 2,1% mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej. 16,9% mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego w wieku potencjalnej nauki (3-24 lata) zalicza się do przedziału 3-6 lat - wychowanie przedszkolne (16,2% wśród dziewczynek i 17,5% wśród chłopców). Na tysiąc dzieci w wieku przedszkolnym 1171 uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego. Na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypada 0,72 dzieci w wieku przedszkolnym. W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie podstawowym (7-12 lat) kształcą się 23,8% ludności (24,8% wśród dziewczynek i 22,9% wśród chłopców). Na 1 oddział w szkołach podstawowych przypada 22 uczniów. Współczynnik skolaryzacji brutto (Stosunek wszystkich osób uczących się w szkołach podstawowych do osób w wieku 7-12 lat) wynosi 125,69. Wśród mieszkańców w wieku potencjalnej nauki 13,0% zalicza się do przedziału 13-15 lat - kształcenie na poziomie gimnazjalnym (13,0% wśród dziewczyn i 13,0% wśród chłopców). Na 1 oddział w szkołach gimnazjalnych przypada 22 uczniów. Współczynnik skolaryzacji brutto (Stosunek wszystkich osób uczących się w szkołach gimnazjalnych do osób w wieku 13-15 lat) wynosi 146,73. W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie ponadgimnazjalnym (16-18 lat) kształcą się 20,5% mieszkańców (21,2% wśród dziewczyn i

19,8% wśród chłopców). Na 1 oddział w szkołach ogólnokształcących przypada 14 uczniów. 24 uczniów przypada na oddział w szkołach średnich zawodowych i artystycznych. W przedziale wiekowym odpowiadającym edukacji w szkołach wyższych (19-24 lat) znajduje się 25,8% mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego w wieku potencjalnej nauki (24,8% kobiet i 26,7% mężczyzn).

Na wszystkich poziomach nauczania: przedszkolnym, podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym do placówek oświatowych na terenie Tomaszowa Lubelskiego uczęszczają dzieci z terenu miasta oraz okolicznych gmin.

Na terenie Tomaszowa Lubelskiego funkcjonują 3 przedszkola:

- Przedszkole Samorządowe Nr 1,
- Przedszkole Samorządowe Nr 2,
- Przedszkole Samorządowe Nr 5.

Nauczanie na poziomie podstawowym realizowane jest na terenie miasta przez 2 szkoły:

- Szkoła Podstawowa Nr 1 im. Orłąt Lwowskich,
- Szkoła Podstawowa Nr 2 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego,
- Szkoła Podstawowa Nr 3 im. Doktora Janusza Petera.

Szkoły ponadgimnazjalne:

- Zespół Szkół Nr 1 im. Bartosza Głowackiego,
- Zespół Szkół Nr 2 im. Gen. Władysława Sikorskiego,
- Zespół Szkół Nr 3 im. Macieja Rataja,
- Zespół Szkół Nr 4 im. Jarosława Dąbrowskiego,
- Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Janusza Korczaka.

Szkolnictwo niepubliczne:

- Niepubliczne Przedszkole "Baśniowa Kraina",
- Niepubliczne Przedszkole Językowo-Artystyczne "Król Maciuś Pierwszy",
- Niepubliczne Gimnazjum Uzawodowione,
- Zakład Doskonalenia Zawodowego,
- Niepubliczna Szkoła Specjalna Przystosowująca do Pracy,
- Ośrodek Rehabilitacyjno –Edukacyjno –Wychowawczy,
- Prywatna Szkoła Podstawowa ICO w Tomaszowie Lubelskim,
- Little Oxford, Niepubliczna Szkoła Podstawowa -Tomaszów Lubelski.

Na terenie Miasta Tomaszów Lubelski funkcjonuje również Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna oraz Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. Andrzeja Cwojdziańskiego.

III.2.b Kultura oraz sport w Tomaszowie Lubelskim

W zakresie kultury Tomaszów Lubelski dysponuje szerokim zasobem placówek, począwszy od muzeum, biblioteki i kina, a skończywszy na galeriach malarskich. W mieście odbywają się cyklicznie różne imprezy kulturalne. Do głównych placówek i podmiotów z dziedziny szeroko pojętej kultury w Tomaszowie Lubelskim należy zaliczyć:

- Tomaszowski Dom Kultury,
- Kino Kadr przy Tomaszowskim Domu Kultury,
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Tomasza Zamoyskiego, Biblioteka Pedagogiczna,
- Muzeum Regionalne im. Janusza Petera,
- Galerie malarskie: Marii Krenz, Katarzyny Antoszewskiej i Marzeny Mazurek-

Jędrak,

- Uniwersytet Trzeciego Wieku,
- Amatorski Zespół Teatralny, Chór UTW „Camerata”, Tomaszowska Kapela Podwórkowa, Zespół taneczno-wokalny „Tamburino”, Zespół Artystyczny “Sonata”, Zespół „Tomaszowiacy”, zespół Pieśni i Tańca „Roztocze”, Zespół Artystyczny Seniora “Harmonia”, Zespół tańca nowoczesnego “New Wave Two”
- Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne im. doktora Janusza Petera.

Miejszem w Tomaszowie Lubelskim gdzie koncentruje się aktywność sportowa to Ośrodek Sportu i Rekreacji TOMASOVIA, na którym znajduje się kompleks sportowy z halą sportową, siłownią, dwoma boiskami piłkarskimi, kortami tenisowymi, torem rolkarskim spełniającym międzynarodowe standardy. W okresie zimowym Ośrodek dysponuje dobrymi warunkami do uprawiania biegów narciarskich, w postaci tras o różnym stopniu trudności. W tej dyscyplinie sportu Tomaszów Lubelski jest jednym z wiodących ośrodków w kraju. Ponadto, w mieście uprawianych jest wiele innych dyscyplin sportowych skupiających się w następujących podmiotach:

- Tomaszowski Klub Sportowy TOMASOVIA,
- Tomaszowski Klub Karate Tradycyjnego,
- Tomaszowskie Towarzystwo Sportowe „TOP”,
- Sekcja szachowa Uczniowski Klub Sportowy „GIM DWÓJKA”,
- Lubelski Okręgowy Związek Narciarski,
- Klub Kolarstwa Górskiego „Roztocze”,
- Klub Karate Tradycyjnego Tomaszów Lubelski.

III.3. Gospodarka w Tomaszowie Lubelskim

III.3.a Rynek pracy

W Tomaszowie Lubelskim na 1000 mieszkańców pracuje 284 osób. Jest to znacznie więcej od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od wartości dla Polski. 48,4% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 51,6% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w Tomaszowie Lubelskim wynosiło w 2015 roku 10,7% (10,6% wśród kobiet i 10,8% wśród mężczyzn). Jest to mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla całej Polski. Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego 593 osób wyjeżdża do pracy do innych miast, a 1935 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi 1 342. 63,0% aktywnych zawodowo mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 12,7% w przemyśle i budownictwie, a 6,9% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 6,9% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

III.3.b Przedsiębiorczość

Wg danych statystycznych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny, w dniu 31 grudnia 2016 r. w Tomaszowie Lubelskim zarejestrowanych było 2889 podmiotów gospodarki narodowej. Zdecydowaną większość tych podmiotów stanowią jednostki prywatne – 97,06 %, 2252 podmiotów stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Taki stan rzeczy odzwierciedla ogólne tendencje panujące w gospodarce, gdzie najbardziej konkurencyjnymi i wytwarzającymi największą część Produktu Krajowego Brutto

podmiotami są właśnie najmniejsze przedsiębiorstwa, które jednocześnie najbardziej elastycznie potrafią reagować na zmiany zachodzące na rynku. Według posiadanych danych, w ostatnich trzech latach liczba przedsiębiorstw nowozakładanych jest mniejsza od liczby przedsiębiorstw likwidowanych, ale nie odzwierciedla to rzeczywistej liczby faktycznie działających podmiotów, tym bardziej po zmianach dotyczących zasad rejestracji i formy prowadzenia działalności gospodarczej przez spółki cywilne. Nie jest prowadzona też żadna ewidencja podmiotów zawieszających bezterminowo prowadzenie działalności gospodarczej. Biorąc pod uwagę branże, w których funkcjonują przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie Miasta, zauważyć można zdecydowaną przewagę sektora handlu i napraw (ok. 34,2 %). Kolejnymi, najbardziej aktywnymi sektorami w gospodarce Tomaszowa Lubelskiego są sfera obsługi firm, nieruchomości i nauki, gdzie powstało szereg drobnych podmiotów, przemysł oraz budownictwo. Świadczy to o dużych możliwościach rozwojowych miasta. Ważną gałęzią usług jest również ochrona zdrowia, w której obok publicznych podmiotów powstają prywatne gabinety i przychodnie lekarskie. Niepokoić może niewielka w stosunku do całości liczba firm z branży hotelarskiej i gastronomicznej.

W Tomaszowie Lubelskim najwięcej podmiotów gospodarczych to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do 9 osób. Takich firm jest 2778. Przedsiębiorstwa średnie, zatrudniające od 50 do 249 osób, reprezentowane są na terenie miasta przez 30 podmiotów. W mieście funkcjonuje również firma o statusie dużego przedsiębiorstwa.

III.3.c. Turystyka

Tomaszów Lubelski, stolica Roztocza Środkowego, stanowi ważne ogniwo przyrodnicze oraz centrum obsługi ruchu turystycznego Powiatu Tomaszowskiego i obszaru Roztocza. Występujące w tym regionie bogactwo flory i fauny stawia to miejsce w rzędzie najatrakcyjniejszych regionów Polski. Różnorodność krajobrazowa i przyrodnicza Roztocza jest efektem położenia na styku kilku regionów fizjograficznych i obszarów geobotanicznych. Z uwagi na niepowtarzalne walory przyrodnicze regionu utworzono Roztoczański Park Narodowy, Parki Krajobrazowe oraz rezerваты (m.in. Sołokija czy Nad Tanwią, rezerwat modrzewia polskiego). Roztocze oddziela Wyżynę Lubelską i Wyżynę Wołyńską od Kotliny Sandomierskiej i Kotliny Naddniestrzańskiej. Tomaszów Lubelski położony jest w rejonie atrakcyjnym pod względem turystycznym i rekreacyjnym. W rejonie miasta można organizować wędrowki piesze, wycieczki rowerowe oraz grzybobrania. Okolica posiada także warunki sprzyjające rozwojowi agroturystyki i rolnictwa ekologicznego.

Atutem Tomaszowa Lubelskiego jest jego przeszłość historyczna, sięgająca początku XVII wieku i lokalizacji miasta na prawie magdeburskim. Do najcenniejszych zabytków należy drewniany, zrębowy kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, ufundowany przez VI ordynata Michała Zdzisława Zamoyskiego w roku 1627. We wschodniej części rynku została wzniesiona przez władze rosyjskie murowana cerkiew prawosławna pw. św. Mikołaja Cudotwórcy z 1890 roku. Najcenniejsza ikona Matki Boskiej z Dzieciątkiem datowana jest na wiek XVII. Ciekawym przykładem rosyjskiej architektury drewnianej jest budynek tzw. „Czajni” z 1902 roku. Za najstarszy budynek mieszkalny uznaje się dom leżący w głębi ul. Lwowskiej, prawdopodobnie wzniesiony jeszcze w XVII w. Kamieniczki znajdujące się przy południowej pierzei rynku datowane są na przełom XIX/XX w.

III.4. Analiza SWOT - uwarunkowania społeczno – gospodarcze dotyczące gminy miejskiej Tomaszów Lubelski.

Mocne strony	Słabe strony
---------------------	---------------------

<ol style="list-style-type: none"> 1. Zasoby instytucjonalne miasta, 2. Zasoby finansowe miasta, 3. Potencjał ludzki, 4. Lokalny patriotyzm, 5. Aktywność obywatelska mieszkańców, 6. Zasoby infrastrukturalne, 7. Bogata sieć placówek handlowych i obiektów gastronomicznych, 8. Współpraca międzyinstytucjonalna, 9. Wysokiej jakości usługi komunalne, 10. Świadomość społeczna dotycząca, istniejących problemów i potrzeb społecznych, 11. Przedsiębiorczość mieszkańców, 12. Istniejąca strategia rozwoju miasta, 13. Strategia rozwoju mieszkalnictwa, 14. Profesjonalna kadra instytucji społecznych na terenie miasta (MOPS, PCPR, Świetlica Środowiskowa „Krokus”, OIK, PCK), 15. Bardzo dobrze rozwinięta sieć organizacji pozarządowych działających na terenie miasta i regionu, 16. Rozwinięta sieć żłobków, przedszkoli, szkół podstawowych oraz szkół zawodowych i średnich, 17. Szpital wraz licznymi oddziałami specjalistycznymi, 18. Instytucje zajmujące się dziećmi oraz młodzieżą z upośledzeniami umysłowymi oraz autyzmem (Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy oraz Ośrodek Rehabilitacyjno-Szkolno-Wychowawczy), 19. Atrakcyjne walory turystyczne, krajobrazowe oraz kulturowe miasta oraz okolic, 20. Położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych, 21. Bogata oferta instytucji kultury zapewniająca integrację społeczną i kulturową mieszkańców (Miejska Biblioteka Publiczna, Tomaszowski Dom Kultury), 22. Poprawa infrastruktury użytkowej i cyfrowej dostosowującej instytucje kultury do potrzeb różnych grup wiekowych odbiorców, co zapewnia integrację międzypokoleniową, 23. Funkcjonowanie na terenie miasta licznych instytucji związanych z 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niedostateczne zaangażowanie osób bezrobotnych w poszukiwanie pracy, 2. Brak empatii i bierność społeczna, 3. Niskie wynagrodzenia za pracę, nie odpowiadające aktualnym potrzebom, 4. Mało konkurencyjne zróżnicowanie rynku pracy, 5. Uzależnienia, 6. Demografia, 7. Brak zakładu opiekuńczo-leczniczego, 8. Brak Domu Pomocy Społecznej, 9. Brak domu dziecka, 10. Brak szkolnictwa wyższego, 11. Niedostateczna oferta szkół zawodowych oraz technicznych skierowana do pracodawców oraz przedsiębiorców, 12. Brak kształcenia w deficytowych zawodach, 13. Brak hostelu przy OIK-u, 14. Brak ogrzewalni dla bezdomnych, 15. Niedobór miejsc noclegowych o niższym standardzie.
--	---

<p>przeciwdziałaniem bezrobociu i wykluczeniu społecznemu (Powiatowy Urząd Pracy, Ochotniczy Hufiec Pracy),</p> <p>24. Liczne inwestycje samorządu miejskiego w poprawę infrastruktury komunikacyjnej (sieć nowych chodników, dróg gminnych) zapewniającej bezpieczeństwo mieszkańcom,</p> <p>25. Rewitalizacja centrum wraz z przyległymi ulicami i chodnikami w celu przewrócenia historycznej i kulturowej roli tej części miasta,</p> <p>26. Rewitalizacja parku miejskiego w celu stworzenia mieszkańcom nowoczesnego i funkcjonalnego miejsca rozrywki i odpoczynku,</p> <p>27. Unikalne zabytki budownictwa sakralnego oraz architektury,</p> <p>28. Inwestycje miasta w nowoczesne technologie (Internet światłowodowy),</p> <p>29. Zainstalowanie kamer monitoringu w kluczowych miejscach w celu poprawy bezpieczeństwa,</p> <p>30. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w celu promocji miasta i regionu,</p> <p>31. Duża liczba imprez sportowych o wysokiej randze,</p> <p>32. Informatyzacja instytucji celem jest usprawnienie działania administracji publicznej (szersza dostępność dla niepełnosprawnych),</p> <p>33. Liczne inwestycje w infrastrukturę publiczną w celu poprawy dostępności instytucji kultury dla osób niepełnosprawnych (winda w Miejskiej Bibliotece Publicznej, liczne podjazdy dla niepełnosprawnych i matek z wózkami).</p>	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ścisła współpraca samorządu miejskiego z instytucjami wojewódzkimi i rządowymi, 2. Rządowe programy prorodzinne, 3. Zewnętrzne źródła finansowania inwestycji na terenie miasta, 4. Aktywizacja osób starszych dzięki funkcjonowaniu licznych narzędzi związanych z funkcjonowaniem w 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Starzenie się społeczeństwa, 2. Rosnące rozwarstwienie społeczeństwa, 3. Brak dostatecznej infrastruktury komunikacyjnej (kolej, port lotniczy), 4. Wzrost ruchu samochodowego w centrum miasta, 5. Zanieczyszczenie środowiska naturalnego, 6. Odpływ młodych oraz osób

<p>mieście instytucji pośrednictwa pracy,</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Współpraca miasta z okolicznymi samorządami gminnymi oraz powiatem, 6. Fundusze strukturalne, 7. Dogodne położenie miasta na trasie międzynarodowej, 8. Wybitne osobowości związane z Tomaszowem Lubelskim, 9. Wspólne inicjatywy miasta oraz organizacji pozarządowych, 10. Możliwość wykorzystania istniejącej infrastruktury oraz zasobów ludzkich w kontekście inwestycji zewnętrznych, 11. Wykorzystanie walorów ekologicznych, krajobrazowych oraz turystycznych regionu, 12. Utworzenie z miasta centrum Roztocza, 13. Nawiązywanie kontaktów z nowymi miastami partnerskimi w celu promocji, poprawy zatrudnienia, zawarcia wspólnych inwestycji oraz rozpoznawalności, 14. Wykorzystanie bogatej oferty sportowo-rekreacyjnej szczególnie w dziedzinie rozwijania zainteresowań mieszkańców sportami zimowymi i lekkoatletyką, 15. Poprawa legislatury państwowej w dziedzinie funkcjonowania ośrodków pomocy społecznej, 16. Lokalny Program Rewitalizacji poprawiający w sposób znaczący bazę mieszkaniową oraz infrastrukturalną obszarów zdegradowanych, 17. Przywrócenia szkolnictwa wyższego, 18. Wzrastająca rola miasta jako ośrodka integrującego lokalne samorzady, 19. Bliskość przejścia granicznego zapewniającego rozwój lokalnej przedsiębiorczości. 	<p>wykształconych z miasta,</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Brak szpitalnego systemu dla przewlekle chorych, 8. Brak wysoko specjalistycznej opieki medycznej, 9. Wzrastający poziom uzależnień, 10. Niedostateczne wywiązywanie się części rodziców ze swych obowiązków opiekuńczo-wychowawczych, 11. Niezadowalający poziom rozwoju infrastruktury społecznej, 12. Wzrost agresji wśród dzieci i młodzieży
---	--

IV. Diagnoza sytuacji społecznej wraz z wnioskami końcowymi.

IV. 1. Metodologia i opis prowadzonych badań.

Przyjęty model partycypacyjny budowania aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017 -2022 przez członków zespołu zadaniowego podczas pierwszego spotkania w dniu 25.04.2017 r. sprawił, że jedną z form budowania diagnozy społecznej, jak i potrzeb mieszkańców stały się badania ankietowe. Podczas spotkania przyjęto również formułę organizacji badań ankietowych wśród mieszkańców i instytucji/organizacji w Tomaszowie Lubelskim. Zespół koordynujący prace

nad Strategią rozesłał ankiety w formie papierowej do Urzędu Miasta Tomaszowa Lubelskiego i Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Lubelskim. Przy wsparciu w/w instytucji ankiety dotarły do szkół tomaszowskich, gdzie w trakcie spotkań ankiety były rozdysponowywane.

Ankiety również zostały dostarczone do jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego. Aby badaniem objąć najstarszych mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego ankiety zostały dostarczone do słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku, Badania przeprowadzono również wśród przedsiębiorców raz organizacji pozarządowych. Członkowie Zespołu zadaniowego do prac nad Strategią przyjęli model partycypacyjny. Badaniem tym objęto mieszkańców miasta w tym osoby pełniące różnorodne funkcje społeczne.

Zastosowanym narzędziem był kwestionariusz ankiety o wysokim stopniu standaryzacji do samodzielnego wypełnienia zawierający 24 pytania. Rozesłano 330 ankiet, uzyskując zwrot na poziomie 303 wypełnionych ankiet, co daje nam 80% i świadczy o zainteresowaniu środowiska lokalnego oraz zaangażowaniu w działania prowadzone na terenie gminy. Badania miały na celu przynieść odpowiedź na kluczowe kwestie:

Jaka jest w odczuciu mieszkańców jakość życia w Tomaszowie Lubelskim we wskazanych obszarach?

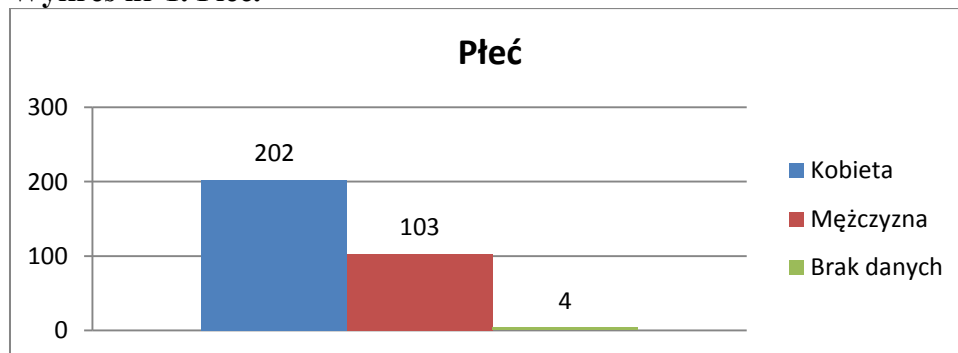
W jaki sposób mieszkańcy Tomaszowa Lubelskiego identyfikują problemy społeczne?

W jaki sposób mieszkańcy miasta Tomaszów Lubelski rozwiązałyby występujące problemy społeczne?

IV.1.a Próba

W badaniu wzięło udział 305 osób (w tym 202 kobiety oraz 103 mężczyzn).

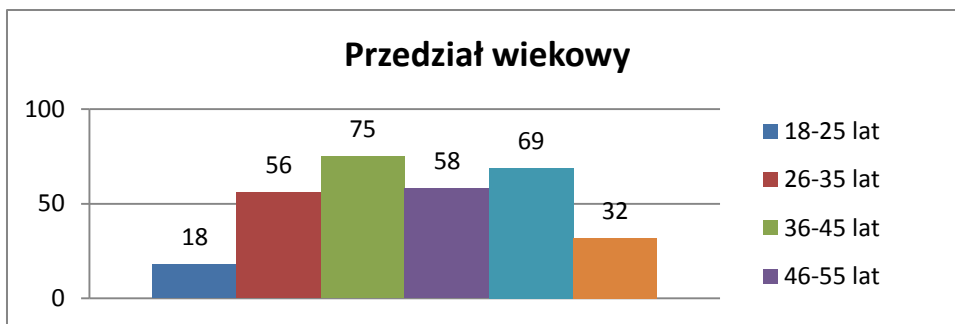
Wykres nr 1. Płeć.

Struktura wieku w próbie była stosunkowo zróżnicowana, jednak przeważały osoby w wieku między 36, a 45 lat (75 osób), następnie osoby z grupy wiekowej 56 – 65 lat (69 osób). Znacznie mniej liczna była natomiast najmłodsza z grupy w wieku 18 lat. (18 osób).

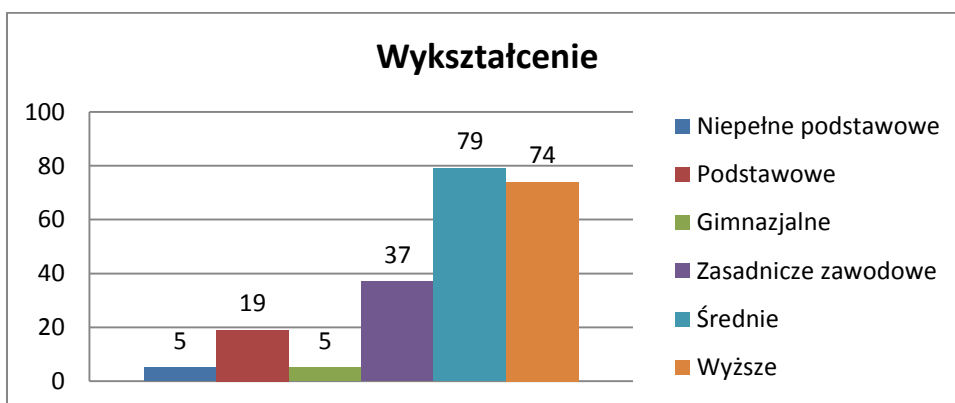
Wykres nr 2. Przedział wiekowy.

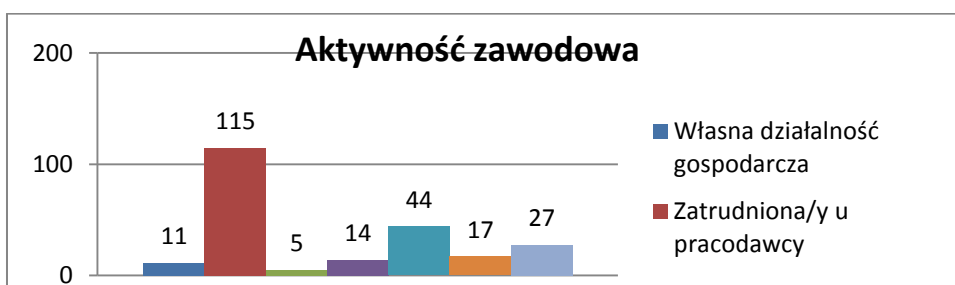
Osoby biorące udział w badaniu najczęściej posiadały wykształcenie średnie (79 osób), drugą, co do liczebności, była grupa osób z wykształceniem wyższym (74 osoby). Najmniej, bo 73 osób legitymowało się wykształceniem niepełnym podstawowym.

Wykres nr 3. Wykształcenie.

Jeśli chodzi o aktywność na rynku pracy to blisko połowę respondentów stanowiły osoby pracujące (218 osób). Kolejną co do liczebności grupą były osoby na emeryturze i renciści (61 osób). Osoby bezrobotne (27 osób), oraz uczące się (14osób).

Wykres nr 4. Aktywność zawodowa.

IV.2 Identyfikacja problemów społecznych występujących w mieście Tomaszów Lubelski w opinii mieszkańców - respondentów.

Respondenci wskazali następujące problemy społeczne, które w ich opinii najbardziej dotyczą rodziny oraz osoby zamieszkujące Miasto Tomaszów Lubelski, są to:

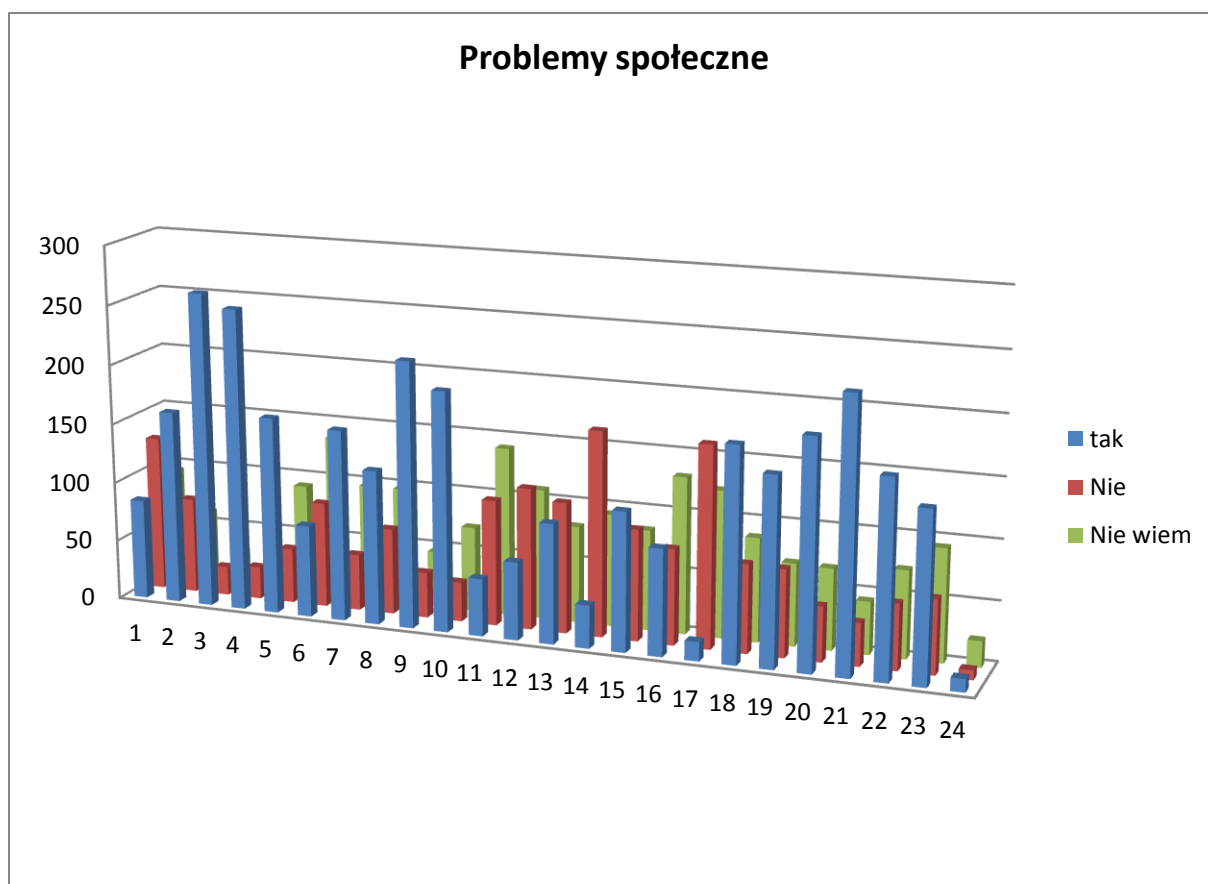
- bezrobocie,
- uzależnienia (w tym: alkoholizm i narkomania),
- niepełnosprawność,

- problemy wieku senioralnego (w tym: brak pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie, brak warunków umożliwiających wykorzystanie osób starszych na rynku pracy, niedostateczna ochrona zdrowia, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji dla osób starszych, zapewnienie bezpieczeństwa osobom starszym, brak odpowiedniej edukacji społeczeństwa w zakresie problemów wieku senioralnego)\

IV.2.a Tabela nr 2. Zestawienie najczęściej występujących problemów społecznych w gminy miejskiej Tomaszów Lubelski.

L.P.	Problemy społeczne	Tak	Nie	Nie wiem
1.	Bezdomność	84	130	95
2.	Ubóstwo	162	80	61
3.	Bezrobocie	264	24	29
4.	Alkoholizm	253	27	27
5.	Narkomania	165	46	92
6.	Sieroctwo	77	88	136
7.	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	160	47	99
8.	Trudności w prowadzeniu gospodarstwa domowego	129	72	98
9.	Niepelnosprawność	222	39	47
10.	Długotrwała lub ciężka choroba	200	33	71
11.	Trudności w integracji cudzoziemców	48	105	141
12.	Brak ochrony macierzyństwa	65	118	109
13.	Wielodzietność	100	109	81
14.	Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	36	174	94
15.	Zdarzenia losowe i sytuacje kryzysowe	116	93	84
16.	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	89	80	131
17.	Handel ludźmi	16	168	123
18.	Przemoc w rodzinie	178	74	87
19.	Brak pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie	157	73	69
20.	Brak warunków umożliwiających wykorzystanie osób starszych na rynku pracy	190	46	68
21.	Niedostateczna ochrona zdrowia, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji dla osób starszych	226	36	44
22.	Zapewnienie bezpieczeństwa osobom starszym	164	55	73
23.	Brak odpowiedniej edukacji społeczeństwa w zakresie problemów wieku senioralnego	142	62	94
24.	Inne (jakie?):	11	8	22

Wykres nr 5. Najczęściej występujące problemy społeczne w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski.

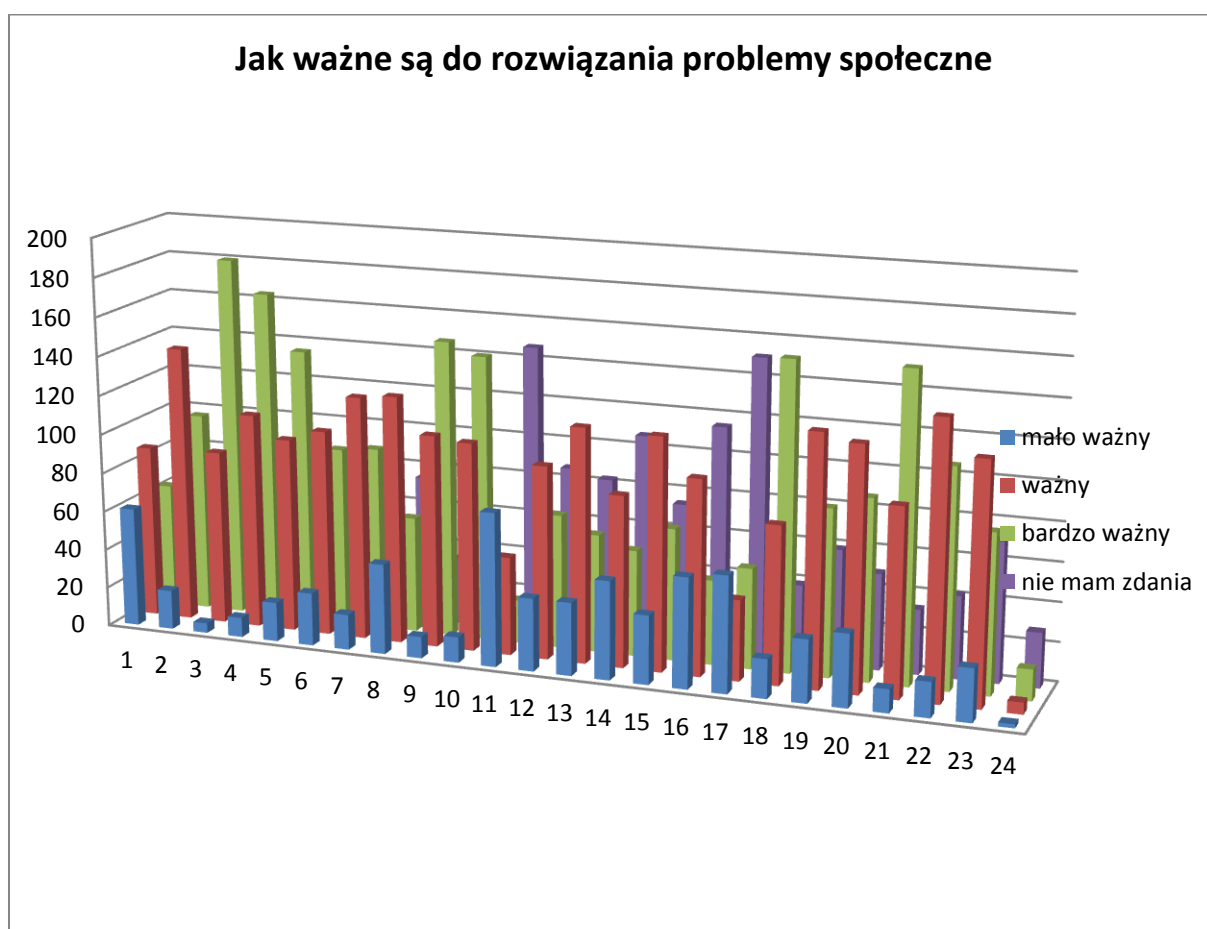

Tabela nr 3. Zestawienie skali natężenia występujących problemów społecznych w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski.

L.P.	Problemy społeczne	Mało ważny	Ważny	Bardzo ważny	Nie mam zdania
1.	Bezdomność	61	88	63	80
2.	Ubóstwo	20	141	102	48
3.	Bezrobocie	5	89	184	18
4.	Alkoholizm	10	110	168	20
5.	Narkomania	20	99	140	42
6.	Sieroctwo	27	105	91	73
7.	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	18	124	93	61
8.	Trudności w prowadzeniu gospodarstwa domowego	46	126	59	75
9.	Niepełnosprawność	11	108	151	34
10.	Długotrwała lub ciężka choroba	13	106	145	33
11.	Trudności w integracji cudzoziemców	78	50	22	147
12.	Brak ochrony macierzyństwa	37	98	68	87
13.	Wielodzietność	37	119	60	83
14.	Klęska żywiołowa lub ekologiczna	50	87	54	107
15.	Zdarzenia losowe i sytuacje kryzysowe	35	118	67	74
16.	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	56	99	43	115
17.	Handel ludźmi	59	41	51	151
18.	Przemoc w rodzinie	20	80	156	39
19.	Brak pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie	32	127	85	59

20.	Brak warunków umożliwiających wykorzystanie osób starszych na rynku pracy	37	123	92	49
21.	Niedostateczna ochrona zdrowia, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji dla osób starszych	12	95	156	33
22.	Zapewnienie bezpieczeństwa osobom starszym	18	134	111	42
23.	Brak odpowiedniej edukacji społeczeństwa w zakresie problemów wieku senioralnego	27	121	81	71
24.	Inne (jakie?):	2	6	16	28

Wykres nr 6. Skala natężenia występujących problemów społecznych w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski.

V. Problemy społeczne analiza SWOT.

V.1. Analiza dotycząca bezrobocia

Bezrobocie jest zjawiskiem wielowymiarowym, wywołującym wiele negatywnych skutków społecznych i ekonomicznych. Jednym z najdotkliwszych jest utrata dochodu z pracy, która pociąga za sobą obniżenie poziomu bezpieczeństwa socjalnego oraz zagrożenie podstaw egzystencji bezrobotnego i jego rodziny. Brak pracy to nie tylko brak zarobków, brak środków utrzymania, lecz także utrata pozycji zawodowej i społecznej.

W tej sytuacji (noszącej znamiona przewlekłego kryzysu) następuje degradacja materialna i moralna osób, których to dotyczy. Z tych powodów we współczesnym świecie bezrobocie jest tym rodzajem ryzyka socjalnego, do którego przywiązuje się dużą wagę w polityce społecznej

V.1.a Poziom i stopa bezrobocia²

W Tomaszowie Lubelskim na 1000 mieszkańców pracuje 284 osób . Jest to znacznie więcej od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od wartości dla Polski. 48,4% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 51,6% mężczyźni.

Bezrobocie rejestrowane w Tomaszowie Lubelskim wynosiło w 2015 roku 10,7% (10,6% wśród kobiet i 10,8% wśród mężczyzn). Natomiast bezrobocie w Powiecie Tomaszowskim w grudniu 2017r. wyniosło 7,4 %. Jest to mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa lubelskiego oraz więcej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla całej Polski. Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego 593 osób wyjeżdża do pracy do innych miast, a 1 935 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi 1 342. 63,0% aktywnych zawodowo mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 12,7% w przemyśle i budownictwie, a 6,9% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 6,9% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

W lipcu 2017 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy było zarejestrowanych 520 mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego w tym 271 kobiet (51%), 59 osób było uprawnionych do zasiłku, 119 osób zarejestrowanych było bez doświadczenia zawodowego, 282 to osoby długotrwale bezrobotne. Ponadto w PUP w Tomaszowie zarejestrowanych było 43 osoby do 25 roku życia, a 42 to osoby niepełnosprawne.

W listopadzie 2017 roku Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim wraz Fundacją Rozwoju Centrum Edukacyjno-Kongresowego (jako partnerem) przystąpił do realizacji projektu „ZaczynaMy OdNowa” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020. Projektem została objęta grupa 50 mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności z obszaru, który wszedł do Lokalnego Programu Rewitalizacji. Projekt pozwoli tym osobom wyjść z bardzo trudnej sytuacji życiowej, a w szczególności z długotrwałego bezrobocia.

Miasto Tomaszów Lubelski w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji, zamierza od 2018 roku rozwijać i upowszechniać ekonomię społeczną poprzez utworzenie Spółdzielni Socjalnej „LTM”. Działanie to będzie miało na celu przeciwdziałanie trwałemu bezrobociu i a także aktywowanie społeczności lokalnej w tym zakresie. Docelowo tego typu przedsiębiorstwo będzie miało swoją siedzibę na terenie osiedla Koszary, gdzie zjawiska trwałego bezrobocia i wykluczenia społecznego są najsilniej reprezentowane. Przeciwdziałaniu bezrobociu służą programy aktywizacyjne realizowane przez Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim, w tym: szkolenia, przekwalifikowania, staże zawodowe oraz kilkadziesiąt projektów realizowanych przy wsparciu środków Unii Europejskiej. Wyżej wymienione instrumenty realizowane przez Urząd Miasta w Tomaszowie Lubelskim, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim oraz Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim, stanowią ramy finansowe w aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2017-2022.

V.1.b. Przyczyny występowania bezrobocia.³

---

² Rozdział został opracowany na podstawie raportów zamieszczanych na stronie Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim: <http://www.tomaszowlub.pup.gov.pl/> oraz na podstawie danych zawartych na stronie: http://www.polskawliczbach.pl/Tomaszow_Lubelski

³ Rozdział opracowany na podstawie: Bezrobocie –między diagnozą a działaniem Seria poświęcona klientom pomocy społecznej. Poradnik dla pracowników służb społecznych. Łukasz Arendt Agnieszka Hryniewicka

I. Indywidualne:

- a) **Preferencje:** Brak zatrudnienia może być związany np. z chęcią znalezienia lepiej płatnej pracy, miejsca pracy położonego bliżej miejsca zamieszkania, lub brakiem ofert spełniających oczekiwania pod względem rodzaju pracy czy formy zatrudnienia. Preferencje jednostki mogą ulec zmianie na skutek wpływu czynników instytucjonalnych. Przykładem mogą być osoby, które byłyby skłonne podjąć zatrudnienie, jednak zniechęca je do tego relatywnie wysoki poziom dochodu otrzymywanego z pomocy społecznej.
- b) **Charakterystyka :** Czynnikiem, od którego zależeć będzie prawdopodobieństwo znalezienia się w grupie osób bezrobotnych. Prawdopodobieństwo to jest tym wyższe, im niższy poziom wykształcenia, czy sprawności fizycznej. Bardzo istotnym czynnikiem jest także kierunek wykształcenia oraz dodatkowe umiejętności, niekoniecznie uzyskane w ramach formalnej edukacji (np. zdolności interpersonalne czy adaptacyjność) .

II. Koniunkturalne:

- a) **Globalne:** Globalne spowolnienie gospodarcze spowoduje wzrost bezrobocia w całej gospodarce, niezależnie od regionu czy sekcji gospodarki (bezrobocie wzrośnie bardziej w jednych regionach, niż w innych, inny będzie też wpływ kryzysu w zależności od profilu działalności przedsiębiorstw czy sektora).
- b) **Lokalne:** Załamanie koniunktury w ujęciu lokalnym spowodowane upadkiem jakiegoś dużego zakładu pracy. Do koniunkturalnych przyczyn bezrobocia można zaliczyć także wprowadzenie nowych technologii, które zastępują pracę ludzką podnosząc jednocześnie wydajność pracy, co przy wysokich płacach opłaca się przedsiębiorcom. Do tego rodzaju czynników można zaliczyć czynniki demograficzne, czyli liczbę osób wchodzących na rynek pracy i poszukujących zatrudnienia.

III. Instytucjonalne:

- a) **Mechanizm płacy minimalnej** – będzie przyczyniać się do wzrostu bezrobocia w regionach, gdzie poziom płacy rynkowej jest poniżej tego wyznaczonego przez płacę minimalną. Pracodawcy, którzy zmuszeni zostaną do podwyższenia płacy ograniczą zarazem będą zatrudnienie w celu redukcji kosztów.
- b) **Klin podatkowy** - wysoki poziom obciążeń związanych z zatrudnianiem pracownika, który nałożony jest na pracodawcę. Niższe podatki i składki powinny tutaj spowodować spadek płacy brutto i zarazem wzrost zatrudnienia. Z kolei część klina podatkowego, która nałożona jest na pracownika może zwiększyć bezrobocie, poprzez zniechęcenie tego pracownika do podjęcia zatrudnienia ze względu na niski poziom płacy netto.
- c) **System pomocy osobom bezrobotnym** – w przypadku niewłaściwie zaprojektowanego, paradoksalnie może przyczyniać się do wzrostu bezrobocia, przynajmniej tego rejestrowanego. Sytuacja taka ma miejsce w Polsce, gdzie przepisy dotyczące np. objęcia osób zarejestrowanych jako bezrobotne ubezpieczeniem zdrowotnym prowadzą do wzrostu ich liczby. Znaczna część zarejestrowanych nie spełnia jednocześnie ekonomicznej definicji bezrobotnego pracując w szarej strefie lub nie będąc w rzeczywistości zainteresowana podjęciem pracy.
- d) **Działalność związków zawodowych** – Z założenia związki zawodowe zainteresowane są przede wszystkim sytuacją swoich członków, zatrudnionych w

danym zakładzie pracy. Jeżeli zatem presja związków spowoduje podwyższenie płac w przedsiębiorstwie powyżej poziomu rynkowego, to w tym przypadku również racjonalnie postępujące firmy zdecydują się nie zwiększać lub ograniczać zatrudnienie, powodując w ten sposób wzrost bezrobocia.

V.1.c. Wymiary i koszty bezrobocia.

I. Ekonomiczne:

- a) **Indywidualny:** Utrata dochodów, obniżenie standardu życia. Dobrobyt nie ogranicza się tutaj do kwestii czysto ekonomicznych, ale również do tych związanych ze sferą psychiczną.
- b) **Rodzinny:** Spadek dochodów w gospodarstwie domowym.
- c) **Lokalny:** Spadek popytu i spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego.
- d) **Krajowy:** Spadek wpływów do budżetu państwa – bezrobotni nie płacą podatków dochodowych, składek na ubezpieczenie społeczne. Wzrost wydatków z budżetu m.in. na zasiłki, programy przeciwdziałania bezrobociu.

I. Społeczne:

- a) **Indywidualny:** Obniżenie statusu społecznego; unikanie kontaktów społecznych; izolacja społeczna.
- b) **Rodzinny:** Zagrożenie wystąpienia problemów tj. przemocy, rozwodu, uzależnień, przestępczości. Zagrożenie wykluczeniem społecznym. Przekazywanie negatywnych wzorców, postaw w stosunku do podejmowania zatrudnienia.
- c) **Lokalny:** Odpływ siły roboczej z lokalnego rynku pracy.
- d) **Krajowy:** Wzrost poziomu biedy w społeczeństwie; Niewykorzystany potencjał ludzkiej pracy; Poczucie zagrożenia bezrobociem ludzi zatrudnionych; Migracje zagraniczne.

II. Psychologiczne:

- a) **Indywidualny:** Obniżenie samooceny; Frustracja; Depresja; problemy z zagospodarowaniem czasu wolnego.
- b) **Rodzinny:** Wystąpienie dysfunkcji w życiu rodzinnym.

III. Polityczne:

- a) **Indywidualny:** Ograniczenie lub zaniechanie uczestnictwa w życiu politycznym, kulturalnym i w życiu społeczności lokalnej.
- b) **Lokalny:** Zmiana preferencji w wyborach samorządowych.
- c) **Krajowy:** Ogólny wzrost niezadowolenia społecznego; Protesty społeczne.

Analiza SWOT – bezrobocie:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> 1. Współpraca instytucji z lokalnymi organizacjami pozarządowymi w celu aktywizacji społecznej i zawodowej, 2. Podnoszenie kwalifikacji przez osoby bezrobotne 3. Odpowiednio przygotowana kadra do pracy z osobami bezrobotnym, 4. Wdrażanie lokalnych programów aktywizujących bezrobotnych, 5. Pojawienie się nowych miejsc pracy w związku z realizacją projektów UE, 6. Stała współpraca pracowników urzędu pracy z 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Wysoki odsetek osób długotrwale bezrobotnych, 2. Występowanie zjawiska pokoleniowego dziedziczenia bezrobocia, 3. Niski poziom wykształcenia osób długotrwale bezrobotnych, Kwalifikacje zawodowe osób długotrwale bezrobotnych niedostosowane do potrzeb lokalnego rynku pracy,

<p>pracodawcami,</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Zwiększenie oferty aktywizujących programów rynku pracy, 8. Aktywizacja osób bezrobotnych, podopiecznych MOPS w Tomaszowie Lubelskim poprzez prace społecznie użyteczne, realizowane poprzez porozumienie Urzędu Miasta w Tomaszowie Lubelskim, a Powiatowym Urzędem Pracy, 9. Szeroka oferta kształcenia zawodowego. 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Niedostosowanie podstaw programowych w szkołach zawodowych do wymagań rynku pracy, 5. Niskie wynagrodzenie za wykonywanie pracy, 6. Przewaga mikroprzedsiębiorstw, 7. Mała liczba ofert pracy dla kobiet i osób młodych bez doświadczenia zawodowego, 8. Spory odsetek osób pozostających w ewidencji PUP dla celów innych niż aktywizacja zawodowa (ubezpieczenie, pomoc społeczna), 9. Steorytypizacja osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej (z uwagi na: uzależnienia, bezdomność, obszar zamieszkiwania, wielodzietność, samotne macierzyństwo), 10. Występowanie wysokiego bezrobocia długotrwałego, w tym szczególnie w grupie kobiet, które po przerwie związanej z wychowywaniem dziecka nie powróciły na rynek pracy.
---	---

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Istnienie lokalnych i regionalnych działań skierowanych do długotrwale bezrobotnych, 2. Wzrost dostępności kształcenia ustawicznego, 3. Promowanie ekonomii społecznej, 4. Wzrost samozatrudnienia, 5. Pozyskiwanie środków na aktywizację w nowej perspektywie finansowej UE na lata 2017-2020. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Występowanie zjawiska nielegalnego zatrudnienia, 2. Emigracja wykształconej młodzieży, 3. Niewystarczająca ilość inwestycji generujących miejsca pracy, 4. Mała liczba osób zainteresowanych kształceniem w ramach kształcenia ustawicznego.

V.2. Niepełnosprawność

Nie istnieje jedna powszechnie uznana definicja niepełnosprawności.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wprowadza następujące pojęcia niepełnosprawności, uwzględniając stan zdrowia człowieka:

1. Niepełnosprawność – każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym;
2. Niepełnosprawność – każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznawanym za typowe dla człowieka;

3. Ograniczenia w pełnieniu ról społecznych – ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami.

W myśl art.2 pkt 10 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Niepełnosprawność, zgodnie z kryterium ustawowym, to niemożność efektywnego pełnienia ról społecznych, tj. wypełniania zobowiązania wynikającego z zajmowanej pozycji społecznej przy korzystaniu przez osobę z przysługujących jej przywilejów i praw według bardziej lub mniej określonego wzoru, a więc niemożność bądź trudności w codziennej aktywności i uczestnictwie w życiu, wynikające z naruszenia sprawności organizmu. Zgodnie z obowiązującym prawem ocena stanu zdrowia nie jest jedynym wyznacznikiem niepełnosprawności, bowiem orzecznictwo o niepełnosprawności uwzględnia zarówno fizyczne, psychiczne jak i społeczne aspekty funkcjonowania człowieka.

Za osobę niepełnosprawną uważa się osobę, która na skutek utraty sprawności fizycznej i/lub psychicznej w wyniku uszkodzenia narządów organizmu i jego upośledzenia funkcjonalnego natrafia na bariery środowiskowe, ekonomiczne i społeczne, których nie może przezwyciężyć w taki sposób jak inni ludzie.

W polskim systemie prawnym funkcjonują obecnie dwa podstawowe systemy orzekania:

1. O niezdolności do pracy (instytucja orzekająca: Zakład Ubezpieczeń Społecznych);
2. O niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (instytucje orzekające: powiatowe/miejskie zespoły orzekające o niepełnosprawności – jako pierwsza instancja lub wojewódzkie zespoły orzekające o niepełnosprawności – jako druga instancja).

Orzekanie o niezdolności do pracy.

Niezdolność do pracy definiowana jest jako utrata zdolności do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu oraz brak rokowań odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Za osobę całkowicie niezdolną do pracy uznaje się osobę, która utraciła zdolność do jakiegokolwiek pracy, a za osobę częściowo niezdolną do pracy uznaje się osobę, która w znaczącym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji. Na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych można uzyskać orzeczenie o niezdolności do pracy – całkowite bądź częściowej, które stanowi podstawę do wydania decyzji o przyznaniu bądź odmowie przyznania świadczenia (renty). Orzeczenie o niezdolności do pracy wydawane jest wyłącznie w celach rentowych.

Orzeczenie o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

Orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, niepełnosprawności, a także o wskazaniach do ulg i uprawnień wydają powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności.

Zapisy ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych ustalają trzy stopnie niepełnosprawności w stosunku do osób dorosłych, tj.,:

1. Znaczny, do którego zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych stałej długotrwałej opieki do samodzielnej egzystencji;

2. Umiarkowany, do którego zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych;
3. Lekki, do którego zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną, fizyczną lub mającą ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2011 roku stosunek liczby osób niepełnosprawnych do pełnosprawnych w Polsce wynosił 8,13% przy czym wartości te są w opinii autorów badania niedoszacowane. Odsetek osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim stanowił 9,17 % populacji województwa. Wśród ogólnej liczby mieszkańców powiatu tomaszowskiego 8,78% stanowiły osoby niepełnosprawne. Większość niepełnosprawnych stanowiły kobiety – 53,17%.

W 2011 roku w powiecie tomaszowskim mieszkały 12094 osoby niepełnosprawne, w tym 7769 osób niepełnosprawnych prawnie. Wśród osób niepełnosprawnych największą grupę stanowiły osoby z orzeczeniem o stopniu znacznym 2655 oraz umiarkowanym 2404. Najmniej osób posiadało orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu lekkim 2143. Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Tomaszowie Lubelskim wydaje orzeczenia w dwóch kategoriach wiekowych: dla dzieci (do 16-stego roku życia) bez określania stopnia niepełnosprawności oraz dla dorosłych (po 16-stym roku życia) z określeniem stopnia niepełnosprawności (lekki, umiarkowany lub znaczny). Zespół wydaje orzeczenia z uwagi na: upośledzenie umysłowe, choroby psychiczne, zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu, choroby narządu wzroku, upośledzenie narządu ruchu, epilepsję, choroby układu oddechowego i krążenia, choroby układu pokarmowego, choroby układu moczowo-płciowego, choroby neurologiczne, inne. Przy kwalifikowaniu do znacznego, umiarkowanego lub lekkiego stopnia niepełnosprawności komisja orzekająca bierze pod uwagę również zakres naruszenia sprawności organizmu spowodowany przez określone przyczyny określone ustawowo.

W 2014 roku PZON wydał 1111 orzeczeń o niepełnosprawności, w tym 216 dla osób poniżej 16 roku życia oraz 895 dla osób powyżej 16 roku życia. Głównymi przyczynami wydania orzeczenia były: upośledzenia narządu ruchu (287), choroby układów oddechowego i krążenia (266) oraz choroby neurologiczne (124)⁴.

Osoby niepełnosprawne w większym stopniu narażone są na zagrożone są ubóstwem z powodu utrudnionego dostępu do zatrudnienia, m.in. ze względu na obawy pracodawców przed zatrudnianiem osób niepełnosprawnych (dodatkowe formalności, obowiązki, koszty związane z dostosowaniem stanowiska pracy czy postrzeganie tych osób jako mniej wydajnych, niekonkurencyjnych w stosunku do osób pełnosprawnych. Podstawowym działaniem podejmowanym przez MOPS w Tomaszowie Lubelskim jest wspieranie osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej poprzez pracę socjalną

---

⁴ Opracowanie Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie pt.: „Program Integracji Społecznej i Zawodowej Osób Niepełnosprawnych w Powiecie Tomaszowskim na lata 2016-2020”, Tomaszów Lubelski 2016

i świadczenie usług socjalnych. Uzupełnieniem tych działań stanowią świadczenia materialne: zarówno pieniężne, jak i niepieniężne (rzeczowe, usługowe lub w naturze).

Zadania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, na rzecz rodzin, których członkami są osoby niepełnosprawne w latach 2012 – 2016 na podstawie wydanych decyzji. Tabela nr 4.

Rodzaj udzielonej pomocy	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Zasiłek okresowy</i>	20	30	31	46	45

Zasiłek okresowy przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego, jeżeli dochód osoby lub rodziny ubiegającej się o ten rodzaj finansowego wsparcia jest niższy od odpowiedniego kryterium dochodowego. Wypłata świadczenia w formie zasiłku okresowego od 2012 r. do 2014 r. kształtowała się na podobnym poziomie, w 2015 r. nastąpił wzrost wypłaconego ww. świadczenia, a w 2016 kształtował się na podobnym poziomie.

Liczba osób niepełnosprawnych w stosunku do liczby osób pełnosprawnych korzystających ze wsparcia MOPS w Tomaszowie Lubelskim stopniowo wzrastała: od 2012 roku osiągając wartość 44% do 46% w 2014 roku.

Zadania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim na rzecz osób niepełnosprawnych w latach 2010 – 2014 na podstawie wydanych decyzji. Tabela n 5.

Rodzaj udzielonej pomocy	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Zasiłek stały</i>	63	59	64	67	79
<i>Usługi opiekuńcze świadczone na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi</i>	22	19	22	28	27
<i>Usługi opiekuńcze</i>	44	42	47	53	34

Zasiłek stały przyznawany jest m.in. osobom niepełnosprawnym posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu znacznym lub umiarkowanym, które spełniają jednocześnie kryterium dochodowe. Z przedstawionych danych wynika, iż liczba udzielonych przez MOPS w Tomaszowie Lubelskim świadczeń w postaci zasiłku stałego z powodu niepełnosprawności od 2013 roku do 2016 roku stale wzrastała. W przypadku świadczonych usług opiekuńczych w tym świadczonych na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi tendencja była tożsama.

Miasto Tomaszów 28 kwietnia 2017 roku uchwaliło Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022. Program ten ma celu zwiększenie aktywności

społecznej kulturalnej i sportowej mieszkańców, w tym duża część działań skierowana jest na aktywizację osób niepełnosprawnych oraz zapewnienie im odpowiedniej infrastruktury użytkowo – rehabilitacyjnej. W ramach tych działań przewidziane jest utworzenie Lokalnego Centrum Wspierająco Dydaktycznego dla osób Niepełnosprawnych na ul. Mickiewicza. W Centrum będzie działać Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy (OREW) dla dzieci i młodzieży z głęboką, wielorako sprzężoną niepełnosprawnością, w tym intelektualną. Podopieczni Ośrodka będą mogli realizować obowiązek szkolny lub obowiązek nauki oraz korzystać z szerokiego zakresu rehabilitacji. Utworzony zostanie również Dom Pomocy Społecznej (DPS) dla 30 osób z w/w niepełnosprawnością, których rodzice ze względu na wiek bądź stan zdrowia nie są w stanie nadal opiekować się swoim dorosłym niepełnosprawnym dzieckiem. Przy Centrum funkcjonować również będzie Ośrodek Integracji Społecznej (OIS) pracy z lokalnym środowiskiem w celu integracji z osobami niepełnosprawnymi oraz umożliwienie włączenia tych osób w życie społeczne poprzez niwelowanie barier mentalnych funkcjonujących w społeczności lokalnej.

Ramy finansowe aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 w zakresie niepełnosprawności stanowią projekty realizowane przez Urząd Miasta w Tomaszowie Lubelskim (rewitalizacja), Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy (rewitalizacja, środki PFRON) oraz świadczenia realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim.

Analizując dane dotyczące sytuacji osób niepełnosprawnych należy wysunąć następujące wnioski:

1. Na stałym poziomie utrzymuje się zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej wśród osób niepełnosprawnych. Od wielu lat dominującą przesłanką przyznania świadczeń z pomocy społecznej zarówno świadczeń pieniężnych jak niepieniężnych są długotrwała choroba jak i niepełnosprawność;
2. Wśród osób niepełnosprawnych na stałym poziomie utrzymuje się zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze oraz na specjalistyczne usługi opiekuńcze;
3. Wraz z zanikiem więzi rodzinnych rośnie zapotrzebowanie na usługi stacjonarne w formie pobytu w ośrodkach wsparcia dla osób niepełnosprawnych takich jak dzienne domy pobytu, środowiskowe domy samopomocy oraz domy pomocy społecznej.

Analiza SWOT- niepełnosprawność:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Współpraca instytucji z lokalnymi organizacjami pozarządowymi, 2. Wzrost świadomości społecznej odnośnie problematyki osób niepełnosprawnych, 3. Wzrost aktywności osób niepełnosprawnych i organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych, 4. Zapewnienie usług opiekuńczych i usług specjalistycznych dla osób niepełnosprawnych. 5. Zapewnienie stacjonarnych form wsparcia, opieki i rehabilitacji dla różnych grup niepełnosprawności. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak Centralnego Punktu Informacyjnego skierowanego do osób niepełnosprawnych i ich otoczenia, 2. Niewystarczająca oferta gminy dla osób niepełnosprawnych w obszarze usług specjalistycznych, 3. Brak asystentów osoby niepełnosprawnej, 4. Brak mieszkań chronionych, 5. Nadal istniejące bariery architektoniczne w instytucjach publicznych i ciągach komunikacyjnych, 6. Brak ośrodka pobytu dla os.

	niepełnosprawnych wymagających szczególnej i pełnej opieki (dzienny dom pobytu).
--	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Postępująca społeczna akceptacja osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym, 2. Działania edukacyjne na temat potrzeb osób niepełnosprawnych, 3. Współpraca sektora publicznego z sektorem pozarządowym w dziedzinie pomocy osobom niepełnosprawnym, 4. Wzrost liczby ludności posiadającej lepsze wykształcenie, 5. Likwidowanie barier architektonicznych w miejscu zamieszkania osób niepełnosprawnych oraz w budynkach użyteczności publicznej, 6. Pozyskiwanie środków unijnych, 7. Tworzenie grup wsparcia dla osób i rodzin niepełnosprawnych, 8. Utworzenie Lokalnego Centrum Wspierająco Dydaktycznego dla osób Niepełnosprawnych w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji w Tomaszowie Lubelskim, 9. Zatrudnienie asystentów osób niepełnosprawnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pogorszenie kondycji ekonomicznej gospodarstw domowych osób niepełnosprawnych i ich rodzin, 2. Wzrastające zapotrzebowanie na placówki opieki stacjonarnej, usługi opiekuńcze i stacjonarne, 3. Wzrastająca liczba osób samotnych, 4. Zaopatrzenie w sprawy rehabilitacyjne i pomocnicze (ograniczony przydział).

V.3. Alkoholizm i inne uzależnienia

Nadmierne spożywanie alkoholu stanowi jeden z najbardziej szkodliwych czynników mających wpływ na zdrowie i życie osób uzależnionych oraz ich rodzin. Nadużywanie alkoholu może być przyczyną wielu schorzeń somatycznych i psychicznych. Alkoholizm jest chorobą chroniczną, postępującą i potencjalnie śmiertelną.

Można zauważyć tendencję wzrostu liczby osób ryzykownie spożywających alkohol i pijących szkodliwie, a także krzyżowo łączących go z innymi używkami, lekami lub zachowaniami, w tym z uzależnieniami behawioralnymi.

Definiując problem alkoholizmu, przyjmuje się, że jest to całokształt problemów związanych z używaniem napojów alkoholowych. Rozumie się przez to zarówno upośledzenie decyzji dotyczących rozpoczynania picia alkoholu, jak i polegających na niemożności przerwania picia alkoholu. Problem alkoholizmu rozpatrywany jest w dwóch płaszczyznach:

- jako choroba alkoholowa (utrata kontroli picia, niemożność utrzymania się w abstynencji),
- jako zagadnienie spożycia napojów alkoholowych i akceptowanych przez społeczeństwo wzoru picia, co stwarza konieczność poszukiwania alkoholu.

Istnieją istotne powiązania między nadużywaniem alkoholu, a wykluczeniem społecznym. Utrata pracy i zdolności do efektywnego funkcjonowania w rolach społecznych, przemoc, agresja, zaniedbywanie podstawowych obowiązków rodzinnych, a w przypadku ciężarnych kobiet nadużywających alkoholu, poważne uszkodzenie płodu - to tylko niektóre skutki społeczne nadmiernego picia.

Szkody zdrowotne wywołane alkoholem nie ograniczają się tylko do szkód występujących u osób uzależnionych (lub nadużywających alkoholu). Poza wyniszczeniem zdrowotnym i psychicznym, które dotyka osoby uzależnione, ma również wymiar społeczny, obejmując swoim zasięgiem także członków rodzin i osoby żyjące w najbliższym otoczeniu alkoholika. Należy pamiętać, że z uwagi na zaburzenia zachowania i nieprzewidywalność reakcji oraz destrukcyjny wzorzec postępowania osoby uzależnionej od alkoholu członkowie jej najbliższego otoczenia żyją w stanie permanentnego stresu, który jest przyczyną wystąpienia stałych zaburzeń przystosowania. Najbardziej poszkodowane są dzieci osób uzależnionych, to ich rozwój emocjonalny i psychofizyczny jest często zaburzony. Życie w ciągłym stresie, poczuciu zagrożenia i doświadczanej przemocy tak psychicznej, jak i fizycznej, może prowadzić do zaburzeń zachowania, a w konsekwencji do łamania prawa, prowadzącego do wykluczenia społecznego. Pozostawione bez wsparcia i pomocy terapeutycznej dzieci alkoholików często sięgają po substancje psychoaktywne i psychotropowe.

Powyżej analizowano uzależnienie od alkoholu. Jest to o tyle zrozumiałe, że istnienie alkoholizmu szczególnie w fazie zaawansowania jest zauważalne i bezdyskusyjne. Ale zredukowanie omawiania uzależnień do samego alkoholizmu jest już obecnie uproszczeniem, mniej się mówi o innych uzależnieniach np.; od czynników chemicznych, tj. narkotyków, dopalaczy, leków, jak również uzależnieniach niezwiązanych ze stosowaniem czynników chemicznych, takich jak uzależnienie od Internetu, hazardu, sportu, telewizji, zakupów, seksu, pracy czy bulimii i anoreksji. Bagatelizowany problem nadal stanowi uzależnienie od leków. Zazwyczaj bowiem są to leki przepisane przez lekarza, uzależnieni więc lekceważą niebezpieczeństwo. Miedzy alkoholizmem i lekomanią występują podobieństwa, które dotyczą skutków fizycznych jak i skutków społecznych. Najczęściej uzależniają środki uspakajające, nasenne, przeciwbólowe i pobudzające. Do tych ostatecznych należy narkotyk syntetyczny jakim jest amfetamina. Uzależnienie następuje bardzo szybko. Środki pobudzające mogą powodować uszkodzenie mózgu, prowadzić do psychozy a nawet po przedawkowaniu do zgonu.

Terapeuci uzależnień zwracają uwagę na obniżający się wiek osób uzależnionych i rozszerzenie się listy zarówno środków jak i zachowań wchodzących w zakres uzależnień. Sprzyja temu rozwój Internetu i urzędzeń, na których jest do niego dostęp, sprzyja też wzrost postaw konsumpcyjnych przy obniżeniu znaczenia rodziny, autorytetów i odporności na znoszenie trudnych emocjonalnie sytuacji. Wszystkie bowiem zachowania prowadzące do uzależnień mają swoje źródło w nieradzeniu sobie z emocjami. Przynoszą je coraz płytsze relacje wynikające ze wzrostu relacji on-line, komunikowaniu się przez facebook'a itp. Powstały więc nieznane dotąd rodzaje przemocy (cyberprzemoc), możliwość zakupu środków odurzających przez Internet. Wśród młodych ludzi bardzo popularne jest również palenie marihuany, które może powodować depresję, myśli samobójcze oraz stany psychotyczne. Często jest wprowadzeniem do mocniejszych narkotyków. Z marihuaną eksperymentują już nastoletnie dzieci, które zaczynają pod presją środowiska rówieśniczego, nie chcą być gorszymi, innymi. Bardzo niebezpieczne są dopalacze, zwłaszcza łączone z alkoholem, które czynią spustoszenie wśród młodych ludzi i wielokrotnie są przyczyną zgonów. Bardzo ważna jest więc profilaktyka, mówienie o zagrożeniach uzależnieniem w szkołach, realizowanie programów profilaktycznych, jak również prawidłowa diagnostyka ze strony służby zdrowia.

Uzależnienia dotyczą wiele osób dorosłych, niezależnie od płci, wykształcenia pozycji zawodowej i ekonomicznej, ale także co stanowi niepokojący wskaźnik, ludzi młodych w tym studentów oraz uczniów szkół średnich, ponadgimnazjalnych i gimnazjów, a nawet ostatnich klas szkół podstawowych. Zauważalny jest związek między uzależnieniem od alkoholu i stosowaniem przemocy domowej.

Wg badań około 70% osób uzależnionych od alkoholu stosuje przemoc w swoich rodzinach, spożycie alkoholu, jak i przemoc są powszechnym zjawiskiem w naszym

społeczeństwie. Zrozumienie natury tych związków, w tym środowiskowych i biologicznych przyczyn każdego z tych zjawisk oraz sposobu, w jakim mogą być ze sobą powiązane, ma zasadnicze znaczenie dla opracowania efektywnych strategii zapobiegania przemocy związanej z alkoholem, podobnie jak i innym problemom społecznym, takim jak przemoc w rodzinie, gwałty czy maltretowanie i zaniedbywanie dzieci.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim udziela wsparcia osobom i rodzinom borykającym się z problemem alkoholowym. W roku 2016 udzielono pomocy pieniężnej i niepieniężnej dla 42 rodzin, gdzie jednym z problemów był alkoholizm. Nie zmiennym zainteresowaniem wśród osób uzależnionych, pijących szkodliwie cieszą się zajęcia w Klubie Abstynenta „Promyk” w Tomaszowie Lubelskim.

Należy zaznaczyć, że w mieście Tomaszów Lubelski istnieje rozwinięty system pomocy osobom uzależnionym od alkoholu. W Tomaszowie Lubelskim znajduje się, a w nim Poradnia Terapii Uzależnienia Od Substancji Psychoaktywnych, a także Poradnia Terapii Uzależnienia Od Alkoholu I Współuzależnienia przy Niepublicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej „Psycho-Med”. Na terenie miasta funkcjonuje również Ośrodek Interwencji Kryzysowej oraz grupy wsparcia przy Parafiach: Pod Wezwaniem Serca Jezusowego oraz Pod Wezwaniem Najświętszej Marii Panny.

Ramy finansowe aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 w zakresie alkoholizmu i innych uzależnień stanowią projekty realizowane przez Urząd Miasta w Tomaszowie Lubelskim, OIK oraz wsparcie pieniężne i projektowe realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim.

Analiza SWOT- uzależnienia:

Mocne strony	Szanse
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijająca się asystentura rodzin; 2. Dobra współpraca między jednostkami pomocy społecznej na rzecz rodziny – interdyscyplinarność; 3. Realizacja projektów na rzecz rodziny; 4. Realizacja Miejskiej Karty Dużej Rodziny; 5. Rozbudowana sieć placówek wsparcia dziennego; 6. Zaangażowana kadra w placówkach wsparcia dziennego; 7. Dobrze przygotowana kadra psychologiczno- pedagogiczna do pracy z rodziną i dzieckiem; 8. Doświadczona, otwarta na podnoszenie swych kwalifikacji zawodowych kadra służb społecznych; 9. Sieć organizacji pozarządowych aktywnie działających na rzecz rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym i na rzecz integracji środowiska lokalnego; 10. Możliwość wsparcia przez samorząd organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci, młodzieży i rodziny, osób 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dalsze pozyskiwanie środków unijnych na realizację projektów na rzecz rodzin, 2. Realizacja programu Wspierania Rodziny dla Miasta Tomaszów Lubelski; 3. Stale doksztalająca się kadra służb społecznych; 4. Realizacja Resortowego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej; 5. Pozyskiwanie nowych lokali socjalnych i mieszkań chronionych; 6. Odpowiednie wykorzystywanie ośrodków wsparcia działających na rzecz rodziny; 7. Zwiększenie potencjału organizacji pozarządowych działających na rzecz rodziny; 8. Zaangażowania rodzin i społeczności lokalnej w procesie decyzyjnym miasta; 9. Zwiększona współpraca w zakresie tworzenia partnerskich projektów gminy i NGO i instytucji miejskich np. MOPS, TDK, OSIR, 10. Zwiększona współpraca z lokalnymi

<p>niepełnosprawnych;</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Dobra współpraca z organizacjami pozarządowymi; 12. Istnienie na terenie miasta placówki realizującej wczesne wspomaganie rozwoju dziecka; 13. Działania na rzecz organizowania społeczności lokalnej; 14. Poradnia Psychologiczno- Pedagogiczna udziela pomocy dzieciom, od momentu urodzenia, oraz dzieciom i młodzieży uczęszczającej do szkół i przedszkoli oraz ich rodzicom; 15. Poradnia Psychologiczno- Pedagogiczna diagnozuje dzieci i młodzież, realizuje zadania profilaktyczne oraz wspierające wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki, w tym wspieranie nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych; 16. Możliwość zapewnienia całodobowej opieki interwencyjnej, psychologicznej oraz schronienia osobom w kryzysowych sytuacjach życiowych, wymagających natychmiastowego wsparcia (działania Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim); 17. Wzrost liczby osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego (prawnego, rodzinnego, psychologicznego, terapii uzależnień); 18. Istniejące instytucje kulturalne posiadające ofertę imprez kulturalnych dla rodziny; 19. Działania podejmowane przez instytucje kultury na rzecz zwiększenia udziału tomaszowskich rodzin w życiu kulturalnym; 20. Tworzenie placów rekreacji ruchowej; 21. Sprawowanie przez miasto mecenatu nad uzdolnionymi dziećmi i młodzieżą (system stypendialny). 	<p>mediami na rzecz promowania rodziny;</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Wzrost społecznej świadomości istnienia grup „społecznie wykluczonych” jako w pełni uprawnionych do aktywnego udziału w życiu kulturalnym miasta; 12. Uczestnictwo w ministerialnych programach i projektach kierowanych na rzecz rodziny i poprawy ich funkcjonowania; 13. Wzrost świadomości społecznej w kwestii np. przemocy domowej, uzależnień, wychowywania dzieci, - kształtowanie ogólnokrajowej polityki prorodzinnej; 14. Profesjonalizacja oddziaływań medialnych; 15. Budowanie sieci wsparcia (kompleksowość, interdyscyplinarna praca na rzecz rodziny); 16. Budowanie Centrum Informacji; 17. Podniesienie poziomu aktywności społecznej integracji rodzin, 18. Rozwój sieci placówek wsparcia dziennego; 19. Możliwość wykorzystania wolontariatu; 20. Możliwość pozyskania rodzin wspierających; 21. Pikniki, kampanie promujące prawidłowe więzi rodzinne, wspólne spędzanie czasu wolnego celem integracji rodzin; 22. Akcje charytatywne na rzecz rodzin (np. Szlachetna Paczka, Pudełko Życia).
Słabe strony	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Słaba aktywność społeczna i zawodowa mieszkańców; 2. Brak nawyków korzystania z rodzinnego poradnictwa specjalistycznego; 3. Niewystarczająca współpraca rodziców w procesie wychowywania dziecka i 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uzależnienie rodzin od pomocy społecznej oraz zjawisko tzw. „dziedziczenia biedy”; 2. Brak dostatecznych środków finansowych na walkę z problemami społecznymi; 3. Brak świadomości problemu i

<p>zabezpieczenia jego potrzeb wyższych, scedowanie odpowiedzialności za proces wychowawczy na instytucję pomocy społecznej i oświatę;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Dziedziczenie problemów, roszczeniowość, oczekiwanie wyłącznie wsparcia finansowego; 5. Zbyt mało specjalistów, w tym psychologów, terapeutów, psychiatry dziecięcego, neurologa; 6. Brak wolnych miejsc w żłobku, 7. Brak mieszkań chronionych; 8. Długotrwałe bezrobocie i wysoka stopa bezrobocia; 9. Powiększająca się szara strefa rynku pracy; 10. Niewystarczająca ilość mieszkań socjalnych w mieście; 11. Niewystarczająca ilość specjalistów w tym pedagogów, psychologów z dodatkowymi specjalizacjami np. do psychoterapii; 12. Brak odpowiednich narzędzi ewaluacyjnych lub niedostosowane narzędzia do oceny działań podejmowanych przez pracowników pomocy społecznej, kuratorów, pedagogów, psychologów, wychowawców świetlic; 13. Struktura problemów społecznych; 14. Niskie kryteria dochodowe uprawniające do korzystania ze wsparcia socjalnego; 15. Niewystarczające środki finansowe na supervizje dla kadr; 16. Niewystarczające środki finansowe na realizację zadań z zakresu wspierania rodziny; 17. Niewystarczająca liczba miejsc (spowodowana ograniczonymi środkami finansowymi) w instytucjach i świetlicach oferujących zajęcia dla dzieci i młodzieży w okresie wolnym od zajęć szkolnych; 18. Ograniczone środki finansowe na organizację różnorodnych form zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży; 19. Słabe zaangażowanie się służby zdrowia w interdyscyplinarną pomoc rodzinom; 20. Brak wystarczającej liczby form rodzinnej pieczy zastępczej; 21. Niewystarczająca liczba animatorów lokalnych; 22. Niewystarczające środki finansowe na organizację i promocję wolontariatu; 	<p>umiejętności szukania pomocy przez rodziny dysfunkcyjne;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Ubożenie społeczeństwa i osłabiania się funkcji opiekuńczej rodziny; 5. Przeciążenie części aktywnych pracowników NGO, gminy, instytucji miejskich skutkujących wypaleniem zawodowym; 6. Długi okres oczekiwania na terapię rodzinną, psychoterapeutyczną; 7. Istnienie zjawiska wyuczonych bezradności skutkującej m.in. obniżeniem wydolności wychowawczej, zdolności do prawidłowej opieki nad dziećmi, rozpadu rodziny; 8. Niechęć do współpracy rodzin przy rozwiązywaniu problemów; 9. Rozpad więzi rodzinnych w związku z migracją zarobkową, osłabienie więzi rodzinnych w szczególności więzi międzypokoleniowych; 10. Rosnąca liczba dysfunkcji w rodzinach m.in. przemoc, używki, zachwianie hierarchii wartości u młodych osób, postawy bierne i konsumpcyjne; 11. Ucieczka od rozwiązań stałych, głębokich na rzecz powierzchownych – np. szybki rozwód lub/i rozwiązania grożące uzależnieniami (alkohol, hazard, zakupy, leki, seks, Internet itp.); 12. Narastające zjawiska agresji, wandalizmu wśród dzieci i młodzieży; 13. Biurokratyzacja w instytucjach; 14. Niewystarczająca współpraca instytucji pomocy społecznej z organizacjami pozarządowymi w celu identyfikacji problemów społecznych, osób wymagających wsparcia oraz wypracowywania rozwiązań; 15. Niski wskaźnik przyrostu naturalnego, emigracja i migracja młodzieży, zjawisko malejącej liczby mieszkańców; 16. Kryzys wartości rodziny; 17. Uzależnienie młodzieży i przestępczość nieletnich; 18. Ubożenie społeczeństwa, wysokie koszty utrzymania rodziny; 19. Zmieniająca się struktura demograficzna miasta Tomaszów Lubelski - malejąca liczba dzieci i młodzieży.
--	--

23. Brak świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży w niektórych dzielnicach miasta;	
24. Brak grup wsparcia dla osób uzależnionych od Internetu, środków odurzających, hazardu oraz brak diagnozy w/w temacie.	

V.4. Przemoc w rodzinie

Przemocą w rodzinie określane jest każde zachowanie skierowane wobec osoby bliskiej, którego celem jest utrzymanie nad nią kontroli i władzy. Przemoc w rodzinie to zamierzone, wykorzystujące przewagę sił działanie przeciwko członkowi rodziny naruszające jego godność oraz podstawowe prawa i wolności, powodujące cierpienie i szkody.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz. U. 11 z 2015 r., poz.1390) definiuje przemoc w rodzinie jako „jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Definicja przemocy domowej odnosi się do osób bliskich, zamieszkujących we wspólnym gospodarstwie domowym jak i mieszkających osobno, ale jeśli w pojęciu prawa karnego są rodziną, to nawet poprzez „dorywczy” kontakt „ofiary” ze „sprawcą” mogą występować symptomy przemocy. Najczęstszymi ofiarami przemocy są kobiety i dzieci. Może ona dotyczyć i niestety ma to miejsce również w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski osób starszych, upośledzonych czy w inny sposób zależnych.

Z samej swej natury przemoc dzieli się na fizyczną, tzw. gorącą – bicie, poparzenia, przetrzymywanie w zamkniętych pomieszczeniach, duszenie itd.: przemoc emocjonalna tzw. zimną – poniżenie, wyzywanie, manipulowanie, marginalizowanie, pomawianie itd.: seksualną – molestowanie, gwałty, w tym kazirodcze, gwałty małżeńskie, zmuszanie do oglądania pornografii itd. Osobną i trudną często do udowodnienia u osób starszych formą przemocy jest zaniedbanie przez najbliższych. Częściej wykrywana jest przemoc w postaci zaniedbania wobec dzieci – brak leczenia, odmawianie możliwości edukacji, fatalne warunki np. poprzez uzależnienie ojca i matki itp.

Poza możliwościami prawa na razie jest forma przemocy ekonomicznej – nadużywanie czyichś dochodów np. emerytury, ograniczanie jakiegokolwiek dostępu do pieniędzy osobie wychowującej dzieci czy też samotnej.

Problem przemocy wymaga szerokiego podejścia do tematu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wobec tego zaczęto podejmować działania mające na celu łagodzenie skutków społecznych tego zjawiska.

Znowelizowana w 2010 ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nałożyła na gminę obowiązek opracowania i realizacji programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz utworzenia Zespołu Interdyscyplinarnego. W myśl obowiązujących przepisów działający dotychczas system pomocy osobom doświadczającym przemoc został sformalizowany i w 2011 znalazł odzwierciedlenie w uchwalonym do realizacji Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2011 - 2013 (Załącznik do uchwały nr VIII/37/2011 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 25 marca 2011 roku). Dokument ten został zaktualizowany 23 października 2015 roku pod nazwą: Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w rodzinie na lata 2015-2020 rok (uchwała Rady Miasta Nr XIII/90/2015) oraz został przyjęty w omawianym zakresie nowy dokument, pt.: Program Wspierania (uchwała Rady Miasta Nr

XXXIII/295/2017 z dnia 14 lipca 2017 r.). Zadania gminy z zakresu przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie realizuje Zespół Interdyscyplinarny. W skład którego wchodzi przedstawiciele następujących instytucji: MOPS w Tomaszowie Lubelskim, Staży Miejskiej, Policji, oświaty, służby zdrowia, Ośrodka Interwencji Kryzysowej, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Prokuratury oraz przedstawiciel Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Pierwszym źródłem danych zastanych o zjawisku przemocy w rodzinie są dane sprawozdawcze Zespołu Interdyscyplinarnego zajmującego się zjawiskiem przemocy w rodzinie, który został powołany Zarządzeniem Burmistrza Miasta Tomaszów.

Tabela nr 7.

Liczba wydanych niebieskich kart w latach 2012 - 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Liczba Niebieskich Kart	9	14	36	51	55
Liczba rodzin	9	14	31	29	36

Z danych zawartych w powyższej tabeli wynika, że zjawisko przemocy w rodzinie dotyka coraz większej liczby osób. W latach 2012 -2016 nastąpił wzrost liczby wypełnionych formularzy „Niebieskiej Karty„. Może to wynikać z rzeczywistego wzrostu zjawiska przemocy w rodzinie w Mieście Tomaszów Lubelski, lub może być spowodowane większą świadomości społeczną w zakresie przemocy w rodzinie, częstymi reakcjami na jej występowanie w postaci informowania Policji i innych służb, którzy bez obaw i w pełni profesjonalnie wypełniają formularze „Niebieskiej Kart” w przypadku stykania się ze zjawiskiem przemocy w rodzinie.

Z danych zawartych w powyższej tabeli, wynika iż na przestrzeni 2012 – 2016 problem przemocy domowej nasila się. Konsekwencją nasilającego się zjawiska przemocy domowej jest wzrost liczby osób dotkniętych negatywnym oddziaływaniem tego zjawiska. Największą grupą ofiar przemocy domowej, stanowiącą odpowiednio kobiety. Kolejną grupą doświadczającą przemocy w rodzinie są dzieci, następnie mężczyźni.

W przypadku przemocy domowej ramy finansowe stanowi przed wszystkim wsparcie udziale przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim.

Analiza SWOT- przemoc domowa:

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ol style="list-style-type: none"> Łatwy dostęp do Instytucji, organizacji i stowarzyszeń działających w obszarze przemocy; Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna – diagnozuje dzieci i młodzież, realizuje zadania profilaktyczne oraz wspierające wychowawczą i edukacyjną funkcje przedszkola, szkoły i placówki, udziela pomocy dzieciom od momentu urodzenia, oraz dzieciom i młodzieży uczęszczającej do szkół i przedszkoli oraz ich rodzicom; 	<ol style="list-style-type: none"> Niechęć do podejmowania leczenia przez uzależnionych oraz współpracy w tym zakresie przez współuzależnionych; Niska aktywność środowiska do tworzenia grup samopomocowych i grup wsparcia w zakresie m.in. uzależnień od narkotyków, hazardu, seksu; Zwiększająca się liczba potencjalnych klientów pomocy społecznej w tym rodzin dysfunkcyjnych i patologicznych; Wzrost skali zjawiska uzależnień,

<ol style="list-style-type: none"> 3. Ośrodek Interwencji Kryzysowej wraz – dobrze przygotowana kadra (poradnictwo specjalistyczne), 4. Poradnia Terapii Uzależnienia Od Alkoholu I Współuzależnienia przy Niepublicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej „Psycho-Med”, 5. Zespół Interdyscyplinarny (szybkie interwencje w sytuacjach zdarzeń losowych oraz w przypadkach pozyskania informacji o zagrożeniu dobra i bezpieczeństwa dzieci i innych osób współpraca między osobami/podmiotami – działania w ramach procedury NK); 6. Komenda Powiatowa Policji procedury prowadzone na rzecz zagrożeń, bezpieczeństwa i ochrony porządku publicznego (działań przestępczych, chuligaństwa, wandalizmu, negatywnych skutków uzależnień i innych działań niezgodnych z prawem); 7. System monitoringu miasta 8. Funkcjonowanie na terenie miasta organizacji pozarządowych działających na rzecz ofiar przemocy; 9. Funkcjonowanie grup wsparcia dla osób uzależnionych od alkoholu i współuzależnionych w Parafiach: Pod Wezwaniem Serca Jezusowego oraz Pod Wezwaniem Najświętszej Marii Panny. 	<p>nowych formy uzależnień m.in. behawioralnych;</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Niska świadomość mieszkańców powiatu na temat skutków uzależnień; 6. Brak placówki resocjalizacyjnej; 7. Brak możliwości leczenia i terapii dla osób uzależnionych od środków psychoaktywnych (dopalaczy), internetu, od innych niż hazard uzależnień behawioralnych; 8. Brak narzędzi w zwalczaniu uciążliwych dla mieszkańców wykroczeń; 9. Niewystarczająca ilość świetlic osiedlowych; 10. Brak możliwości natychmiastowej izolacji sprawcy przemocy (brak lokali/eksmisji z mieszkań); 11. Brak mieszkań chronionych, i mieszkań adaptacyjnych; 12. Słaba współpraca ze służbą zdrowia; 13. Brak psychiatry dziecięcego, neurologa.
<i>Szanse</i>	<i>Zagrożenia</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie programów i działań profilaktycznych skierowanych do dzieci i młodzieży – w szczególności w dzielnicach zaniedbanych profilaktycznie; 2. Programowanie działań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie, Program korekcyjno-edukacyjny dla sprawców przemocy; 3. Tworzenie i realizowanie lokalnych programów adresowanych do osób uzależnionych i dotkniętych przemocą (pozyskiwanie środków z zewnątrz, nowa perspektywa funduszy na lata 2014-2020); 4. Podniesienie kompetencji wychowawczych rodziców, opiekunów, nauczycieli, pedagogów; 5. Zmniejszenie rozmiarów naruszenia 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ciągłe za mała liczba osób zaleczonych z uzależnień; 2. Obniżanie się wieku inicjacji alkoholowej i narkotykowej; 3. Niewystarczająca ilość kadry pracującej z osobami uzależnionymi, współuzależnionymi i dotkniętymi przemocą; 4. Niewystarczająca liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze uzależnień i przeciwdziałania przemocy, brak wystarczającej kadry realizującej psychoterapię; 5. Braki lokalowe i biurokratyzacja procedur w przeciwdziałaniu przemocy; 6. Wzrost liczby osób w stosunku do których istnieje potrzeba podjęcia działań interdyscyplinarnych; 7. Zbyt łatwa dostępność do alkoholu, narkotyków i innych substancji

<p>prawa (spożywanie/ nabywanie) alkoholu w szczególności przez osoby niepełnoletnie</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Zwiększenie dostępności pomocy do świadczeń terapeutycznych i innych form pomocy dla osób z kręgu ryzyka, uzależnionych od alkoholu, współuzależnionych; 7. Wzmacnianie systemu współpracy między instytucjami administracji państwowej, samorządowej i organizacjami pozarządowymi zaangażowanymi w problematykę uzależnień i przemocy; 8. Utworzenie noclegowni dla osób bezdomnych; 9. Zwiększająca się liczba rodzin korzystających ze wsparcia psychospołecznego i prawnego; 10. Wzrost liczby osób uzależnionych i współuzależnionych objętych leczeniem odwykowym; 11. Zwiększająca się świadomość rodziców, nauczycieli i sprzedawców napojów alkoholowych co do zagrożeń uzależnieniami; 12. Zmniejszająca się skala zjawiska nielegalności sprzedaży napojów alkoholowych (działania policji w tym zakresie); 13. Funkcjonowanie grup wsparcia i instytucji wsparcia dla osób uzależnionych i współuzależnionych; 14. Wzrastająca wśród dzieci i młodzieży świadomość zagrożenia uzależnieniami, 15. Wzrost liczby rodzin objętych poradnictwem i interwencją z powodu przemocy w rodzinie; 16. Wzrost identyfikacji i wykrywalności przestępczości, w tym przemocy w rodzinie, 17. Tworzenia inicjatyw wzmacniających więzi międzypokoleniowe; 18. Traktowanie uzależnienia jako problemu społecznego; 19. Zainteresowanie fachowców różnych dziedzin współpracą na rzecz przeciwdziałania uzależnieniom; 20. Pojawienie się nowych zawodów: asystent rodziny, 	<p>psychoaktywnych;</p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Niewystarczająca świadomość osób odpowiedzialnych za dzieci i młodzież na temat zagrożeń związanych z uzależnieniami w tym od Internetu, uzależnienia od pornografii (młodzież gimnazjalna) 9. Zwiększona podatność osób z uzależnieniami na popełnianie czynów karalnych a także prób samobójczych; 10. Mała skuteczność wykonywania orzeczeń o opuszczeniu lokalu przez sprawców przemocy; 11. Niska świadomość społeczna w zakresie „wychowania bez przemocy” (pokoleniowo przekazywane wzorce stosowania przemocy).
---	---

V.5. Analiza danych dotycząca sytuacji osób starszych na terenie miasta Tomaszów Lubelski.

Tomaszów Lubelski jest niewielkim miastem z liczbą mieszkańców wynoszącą 19 305 z czego 52,1% stanowią kobiety, a 47,9% mężczyźni. W latach 2002-2016 liczba mieszkańców zmalała o 6,5%. Średni wiek mieszkańców wynosi 40,9 lat i jest nieznacznie większy od średniego wieku mieszkańców województwa lubelskiego oraz porównywalny do średniego wieku mieszkańców całej Polski. Tomaszów Lubelski ma ujemny przyrost naturalny wynoszący -20. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -0,1 na 1000 mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego. W 2015 roku urodziło się 158 dzieci, w tym 49,9% dziewczynek i 50,6% chłopców. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi 0,68 i jest znacznie mniejszy od średniej dla województwa oraz mniejszy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju. W 2013 roku 48,9% zgonów w Tomaszowie Lubelskim spowodowanych było chorobami układu krążenia, przyczyną 25,4% zgonów w Tomaszowie Lubelskim były nowotwory, a 2,2% zgonów spowodowanych było chorobami układu oddechowego. Na 1000 ludności Tomaszowa Lubelskiego przypada 8.99 zgonów. Jest to nieznacznie mniej od wartości średniej dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniej od wartości średniej dla kraju. Miasto Tomaszów Lubelski jest miastem starzejącym się, ponieważ systematycznie rośnie liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. 62,6% mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego jest w wieku produkcyjnym, 16,7% w wieku przedprodukcyjnym, aż 20,7% mieszkańców jest w wieku poprodukcyjnym. Wśród populacji miasta Tomaszów Lubelski w starszym wieku większość stanowią kobiety (52,5%). Rosnący wraz z wiekiem udział kobiet w populacji mieszkańców jest konsekwencją nadumieralności mężczyzn i zróżnicowania parametrów życia- kobiety osiągające wiek 60 lat mają przed sobą o ponad 5 lat więcej dalszego życia niż mężczyźni⁵

Zgodnie z założeniami opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny prognozy demograficznej⁶ obejmującej okres do 2050 r., wystąpi znaczne zmniejszenie liczby dzieci (w wieku 0-14 lat) i osób dorosłych (w wieku 15-59), natomiast zwiększy się liczba i udział osób w wieku co najmniej 60 lat, a w perspektywie kolejnych dziesiątków lat nadal będzie rosła zarówno liczba jak i udział tej grupy osób. Wzrost ten będzie bardzo dynamiczny w okresie najbliższej dekady ze względu na osiągnięcie wieku 60 lat przez osoby urodzone w drugiej połowie lat 50. ubiegłego wieku – są to najliczniejsze roczniki w całym okresie powojennym. Np. osób urodzonych w 1956r. jest obecnie ok. 580 tys. i w bieżącym – 2016 – roku przekroczą 60 lat. Równie licznymi rocznikami są urodzeni w latach 60. ubiegłego wieku (obecnie roczniki te liczą po ok. 530-480 tys. osób) – dla porównania, w ostatnich latach rodzi się mniej niż 400 tys. dzieci rocznie. Dodatkowo, należy oczekiwać, że trwanie życia będzie się sukcesywnie wydłużało sprzyjając zwiększeniu zarówno liczby, jak i odsetka ludności w starszym wieku w ogólnej populacji Polski. Niestety – dla zdecydowanej większości tej grupy ludności nie będzie to życie w zdrowiu. Podkreślenia wymaga także fakt, że obecnie w przypadku osób w wieku sędziwym (80 lat i więcej) ponad 2/3 to osoby owdowiałe. Są to przede wszystkim kobiety (85% osób owdowiałych w tym wieku), przeważnie mieszkające i żyjące samotnie oraz wymagające wsparcia. Zatem, należy liczyć się z poważnym narastaniem problemu samodzielnej egzystencji przez rosnącą liczebnie zbiorowość osób w wieku starszym, wymagających pomocy – opieki, leczenia i rehabilitacji.

Drugim niepokojącym zjawiskiem jest stała migracja mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego. W 2014 roku zarejestrowano 149 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 248

⁵ Dane opracowane na podstawie: http://www.polskawliczbach.pl/Tomaszow_Lubelski

⁶ Prognoza ludności na lata 2014-2050, *Studia i analizy statystyczne, GUS 2014:*

http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5469/1/5/1/prognoza_ludnosci_na_lata__2014_-_2050.pdf,

wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla Tomaszowa Lubelskiego -99. W tym samym roku 0 osób zameldowało się z zagranicy oraz zarejestrowano 0 wymeldowań za granicę daje to saldo migracji zagranicznych wynoszące 0.

Opisane powyżej zjawiska demograficzne implikują konieczność prowadzenia polityki senioralnej nie tylko na szczeblu centralnym ale również na szczeblu gminy.

Stała migracja ludzi młodych powoduje rozluźnienie więzi rodzinnych ze starszym pokoleniem, ludzie starsi pozostają osamotnieni w chwili kiedy wzrasta ich zapotrzebowanie na zainteresowanie i opiekę ze strony najbliższych. Rodzina jest najważniejszą grupą wsparcia dla starszej osoby i najważniejszym miejscem zaspokajania potrzeb emocjonalnych, społecznych i opiekuńczych. Rozluźnienie sieci kontaktów rodzinnych rodzi poczucie osamotnienia i izolacji wśród starszego pokolenia. Problem narasta wraz z upływem czasu, gdy z coraz większym trudem wykonują oni codzienne czynności życiowe lub je znacznie ograniczają, co pociąga za sobą konieczność zapewnienia opieki.

Również pobyt osoby starszej w rodzinie niesie za sobą szereg problemów. Zmieniająca się z upływem czasu, czy procesem chorobowym, kondycja psychofizyczna ludzi starszych rzutuje na ich stosunki z najbliższymi. Skalę i rodzaj tych problemów wyznaczają stopień indywidualnych trudności starszego człowieka i realne możliwości rodziny w udzielaniu mu pomocy w przezwyciężeniu tych trudności.

Osoby starsze to jedna z grup osób znajdujących się w kręgu zainteresowania pomocy społecznej, a sprawy organizacji życia starszych ludzi w ich naturalnym środowisku w obliczu postępującego starzenia się społeczności lokalnej w Tomaszowie Lubelskim są bardzo istotne i stanowią wyzwanie dla pomocy społecznej, a tym samym dla MOPS.

Jak wynika z diagnozy przeprowadzonej przez pracowników socjalnych na podstawie wywiadów środowiskowych, rozmów, wieloletnich obserwacji w środowisku zamieszkania osoba starsza wymaga interwencji ze strony Ośrodka z następujących powodów:

- sytuacja społeczna człowieka wkraczającego w starość zmienia się dość znacznie, stopniowo traci on swoje role społeczne: zawodową, rodzinną i społeczno-organizacyjną;
- nierzadkim zjawiskiem jest rozluźnienie więzi rodzinnych (wynika to z aktywności zawodowej dzieci, często wyjazdu ich poza miejsce zamieszkania) co rodzi poczucie osamotnienia wśród osób starszych,
- w większości przypadków występuje poczucie niedostatku i niezadowolenia z własnej sytuacji finansowej;
- sytuacja zdrowotna (wiek starczy obfituje w problemy medyczne, przewlekłe choroby, rosnąca niepełnosprawność, brak zdolności do zabezpieczania podstawowych potrzeb, zaburzenia psychiczne);
- izolacja człowieka starszego zarówno społeczna, ekonomiczna i rodzinna;
- czynniki patogenne (osoby starsze są ofiarami przemocy zarówno psychicznej, fizycznej i ekonomicznej, ale też są również sprawcami przemocy, wśród nich są osoby uzależnione od leków i alkoholu)

Najczęstszym powodem udzielania wsparcia osobom starszym jest długotrwała i ciężka choroba, niepełnosprawność a następnie bezradność w prowadzeniu gospodarstwa domowego, co niejednokrotnie wiąże się z obniżoną sprawnością fizyczną i intelektualną.

Należy zaznaczyć, że w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski stale rośnie zapotrzebowanie na zapewnienie opieki w systemie stacjonarnym i całodobowym. Brak możliwości zapewnienia całodobowej opieki ze strony rodziny przy wsparciu tutaj MOPS w formie usług opiekuńczych sprawia, że systematycznie rośnie liczba osób umieszczonych w Domu Pomocy Społecznej w Krasnobrodzie, pow. Zamość oraz Tyszowcach, pow. Tomaszów.

Pracownicy socjalni MOPS w Tomaszowie Lubelskim wykorzystują w swojej pracy właściwe dla tej działalności techniki i metody pracy socjalnej, szczególnie metodę prowadzenia indywidualnego przypadku - to bezpośrednie oddziaływanie na jednostkę, rodzinę i jej najbliższe otoczenie, w celu pomocy w rozwiązywaniu problemów życiowych.

Praca socjalna pracowników socjalnych MOPS sprowadzała się do wypracowywania właściwych i skutecznych form pomocy kierowanej do osób starszych, głównie dotyczących wsparcia, pomocy w zwalczaniu skutków osamotnienia, w prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz podejmowaniu działań zmierzających do większego zaangażowania rodziny w sprawowaniu opieki nad starszymi członkami rodziny wymagającymi takiej pomocy. W zakresie poprawy funkcjonowania osób starszych w środowisku zamieszkania pracownicy świadczyli szeroko rozumiane rzecznictwo ich interesów, pomoc w uzyskaniu poradnictwa dotyczącego możliwości rozwiązywania problemów i udzielania pomocy przez właściwe instytucje państwowe, samorządowe, organizacje pozarządowe.

Do najczęstszych potrzeb w tym zakresie należało:

- załatwianie spraw w urzędach, jak np. złożenie wniosku w sprawie zasiłku pielęgnacyjnego, w sprawach mieszkaniowych w administracji budynków i odpowiednio w instytucjach dostarczających media,
- kontakty z placówkami ochrony zdrowia (lekarzem rodzinnym, pielęgniarką środowiskową, szpitalem),
- w sytuacjach patologii życia rodzinnego, konfliktów, przemocy domowej, problemów alkoholowych członków rodzin współpraca z dzielnicowym, Zespołem Interdyscyplinarnym (przy MOPS), Prokuraturą, Miejską Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi (Polskim Czerwonym Krzyżem), parafiami,
- pomoc w rozwiązywaniu problemów, wymagających z uwagi na swoją zawłość, poradnictwa specjalistycznego prawnego lub psychologicznego.

Sposobem na radzenie sobie z problemem starzejącej się populacji jest z jednej strony prowadzenie polityki prorodzinnej mającej szeroko rozwinięty system pomocy rodzinom zapewniając dostęp do kompleksowej, nowoczesnej opieki medycznej z zakresu diagnostyki, leczenia i rehabilitacji.

Koniecznym jest zatem skupienie się na problemach zdrowotnych osób starszych. Wiąże się to z geriatrią – dziedziną medycyny, która zajmuje się schorzeniami wieku podeszłego. Na terenie gminy miejskiej Tomaszów Lubelski brakuje specjalistów geriatrów, pomimo dużego zapotrzebowania.

Na terenie miasta Tomaszów Lubelski w budowę lokalnego systemu opieki nad osobami starszymi włączają się w szczególności:

Tabela nr 8. Instytucje włączone w budowę systemu opieki nad osoba starszą.

1.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (MOPS),
2.	Komenda Powiatowa Policji (KPP),
3.	Miejska Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych ,
4.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie (PCPR),
5.	Powiatowy Urząd Pracy (PUP),
6.	Ośrodek Interwencji Kryzysowej (OIK)),
7.	Tomaszowski Dom Kultury
8.	Zakłady Opieki Zdrowotnej,
9.	Polski Czerwony Krzyż (PCK)

12.	Uniwersytet Trzeciego Wieku,
13.	Miejska Biblioteka Publiczna, im. T. Zamoyskiego

W marcu 2017 r. **Miasto Tomaszów Lubelski przystąpiło do programu Ogólnopolskiej Karta Seniora**. Uczestnicy programu otrzymają Karty które uprawniają do ulg i rabatów w instytucjach miejskich, ale także w firmach, które zgłoszą swoją chęć uczestnictwa w programie. Karta będzie ważna z dokumentem potwierdzającym tożsamość osoby z niej korzystającej i będzie wydawana bezpłatnie.

Natomiast w grudniu 2015 z inicjatywy władz miasta Tomaszów Lubelski została powołana Miejska Rada Seniorów w Tomaszowie Lubelskim. Rada Seniorów w Tomaszowie Lubelskim podejmować będzie działania w celu integracji tomaszowskiego środowiska osób starszych oraz wzmacniania udziału osób starszych w życiu lokalnej społeczności Tomaszowa Lubelskiego. Rada jest organem o charakterze doradczym, inicjatywnym i konsultacyjnym organów Miasta Tomaszów Lubelski. Rada reprezentuje interesy i potrzeby starszych mieszkańców wobec władz samorządowych. Ma prawo formułować oraz przekazywać opinie i stanowiska dotyczące strategicznych i bieżących planów rozwoju gminy. Miejska Rada Seniorów w Tomaszowie Lubelskim, zwana dalej „Radą”, podejmuje działania w celu integracji tomaszowskiego środowiska osób starszych oraz wzmacniania udziału osób starszych w życiu lokalnej społeczności Tomaszową Lubelskiego. Celami działania Rady są:

- 1) integracja i wspieranie środowisk osób starszych oraz reprezentowanie zbiorowych interesów tych osób wobec władz samorządowych,
- 2) wspieranie aktywności osób starszych,
- 3) profilaktyka i promocja zdrowia osób starszych,
- 4) zapobieganie i przełamywanie marginalizacji osób starszych,
- 5) zapewnienie osobom starszym dostępu do edukacji i kultury.

Miasto Tomaszów 28 kwietnia 2017 roku uchwaliło Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022. Program ten ma celu zwiększenie aktywności społecznej kulturalnej i sportowej mieszkańców w tym seniorów. Poprawie ulegnie również infrastruktura użytkowa i publiczna oraz mieszkaniowa. Duża część działań jest skierowana na zwiększenie aktywności osób starszych poprzez stworzenie między innymi odpowiedniej infrastruktury. W Centrum Aktywności Lokalnej na Osiedlu Koszary ma powstać między innymi Klub Aktywnego Seniora, Placówka Wsparcia Dziennego (świetlica dla dzieci i młodzieży), Spółdzielnia Socjalna LTM oraz Klub Integracji Społecznej „Aktywni”. Pozwoli to w sposób kompleksowy umożliwić seniorom aktywność w sferze społecznej, ogólnorozwojowej. Nie bez znaczenia jest fakt, że CAL stanie się miejscem integracji międzypokoleniowej.

W związku Lokalnym Programem Rewitalizacji, przy ulicach Wyzwolenia i Moniuszki zostanie utworzony Dzienny Dom Pobytu Senior + (SENIOR-WIGOR) z następującymi pomieszczeniami: pomieszczenie pełniące funkcję sali spotkań, jadalni; aneks kuchenny; pomieszczenie klubowe z biblioteczką i prasą, wyposażone w RTV, kanapy i fotele; pomieszczenie do utrzymania lub zwiększenia aktywności ruchowej; pomieszczenie do odpoczynku z 5 miejscami do leżenia; pomieszczenie do spotkań indywidualnych; szatnia dla seniorów i personelu; łazienka z 2 toaletami, prysznicami i wydzielonym miejscem na pralkę i deskę do prasowania; pokój pielęgniarstwa oraz plac z ogrodem zaprojektowany zgodnie z potrzebami seniorów jednocześnie łączący potrzeby seniorów oraz mieszkańców pobliskich domów. Na zbiegu ulic Wyzwolenia i Moniuszki w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacyjnego planowane jest również utworzenie mieszkań chronionych z około piętnastoma miejscami pobytu.

Na wzrost aktywności fizycznej oraz społecznej seniorów w Tomaszowie Lubelskim będą również miały wpływ różnego rodzaju projekty realizowane na terenach rewitalizowanych np.: Akademia Nordic Walking, Seniorzy Czytają Dzieciom, Świetlica Seniora – integracja i aktywizacja oraz Wodna Akademia.

Podsumowując sytuację osób starszych w Tomaszowie Lubelskim należy podkreślić, że:

1. W związku z niekorzystnymi tendencjami demograficznymi przed jakimi staje gmina miejska Tomaszów Lubelski należy ciągle zwiększać zakres oferowanego wsparcia dla osób starszych, poszerzać ofertę i dostosowywać ją do zmieniających się potrzeb.
2. Ważne jest aby oferta sprzyjała dobrej kondycji fizycznej i psychicznej seniorów, aby jak najdłużej utrzymać ich w środowisku rodzinnym i sąsiedzkim, z którego się wywodzą.
3. Z inicjatywy MOPS w Tomaszowie Lubelskim planuje się w przyszłym roku, przy współpracy wszystkich instytucji i organizacji pracujących na rzecz osób starszych, stworzyć Tomaszowski Program Wspierania Seniorów, który pozwoli zaplanować i skonsolidować tego typu działania. Przyczyni się również to do zbudowania pełnej diagnozy potrzeb tomaszowskich seniorów.

Ramami finansowymi zakresie przeciwdziałania problemom wieku senioralnego stanowią projekty realizowane przede wszystkim przez Urząd Miasta (rewitalizacja, ekonomia społeczna) oraz świadczenia w ramach Punktu Usług Opiekuńczych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej.

Analiza SWOT - problemy wieku senioralnego:

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Potencjał ludzki emerytów, rencistów; 2. Funkcjonujące placówki medyczne, 3. Funkcjonujący w MOPS Punkt Usług Opiekuńczych, 4. Istnienie lokalnych mediów, 5. Dobrze rozwinięta sieć placówek wsparcia organizacji i stowarzyszeń działających na rzecz seniorów, 6. Otwartość Instytucji, NGO na współpracę ze środowiskiem lokalnym w tym osobami starszymi, 7. Otwartość na nowe rozwiązania, 8. Możliwość zapewnienia całodobowej pomocy interwencyjnej, osobom wymagającym natychmiastowego wsparcia, 9. Zróżnicowana oferta kulturalna (aktywnie działający Miejski Dom Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna), 10. Oferta Uniwersytetu Trzeciego Wieku; 11. Współpraca jednostek pomocowych z Parafiami na rzecz osób starszych, 12. Rada Seniorów Miasta Tomaszów Lubelski, 13. Stałe źródło dochodów seniorów, 14. Dobrze zdiagnozowana sfera problemów i potrzeb socjalnych osób starszych, 15. Duże zasoby, wiedzy, doświadczenia i 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Starzejące się społeczeństwo, 2. Niewystarczająca dostępność usług medycznych i rehabilitacyjnych, 3. Niewystarczająca liczba animatorów aktywności fizycznej seniorów, 4. Niewystarczające wsparcie w formie specjalistyczne usługi opiekuńcze, 5. Brak lekarza geriatry i Przychodni Geriatrycznej, 6. Brak hospicjum stacjonarnego, 7. Brak mieszkań chronionych, 8. Słaba aktywność wolontarystyczna osób starszych i dla starszych, 2. Brak Centrum Informacyjnego Pomocy dla Osób Starszych; 3. Brak Domu Pomocy Społecznej 4. Niskie świadczenia (uposażenia rentowo -emerytalne) 5. Brak możliwości zapewnienia całodobowej – okresowej opieki, 6. Brak placówek Dziennego Pobytu, 7. Zbyt mała ilość specjalistów lekarzy, 8. Słaba umiejętność korzystania z komputera, 9. Nieporadność w załatwianiu spraw urzędowych, 10. Ograniczona aktywność wynikająca ze złego stanu zdrowia,

umiejętności os. Starszych.	11. Wysokie koszty leczenia, 12. Niechęć do korzystania z proponowanych form pomocy, 13. Słabo zdiagnozowana problematyka zdrowotna seniorów.
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Większy dostęp do usług opiekuńczych i specjalistycznych dla osób starszych w miejscu zamieszkania, 2. Wsparcie w postaci pomocy sąsiedzkiej, 3. Skoordinowanie działań służb społecznych powołanych do zabezpieczenia opieki dla osób zależnych (starszych) zwłaszcza w trybie interwencyjnym, 4. Utworzenie mieszkań chronionych; 5. Utworzenie Domu Pomocy Społecznej dla osób Starszych, 6. Tworzenie i realizowanie lokalnych programów adresowanych do osób starszych w tym programów profilaktyki prozdrowotnej, 7. Utworzenie Centrum Informacyjnego Seniora, 8. Dopasowanie systemu usług do potrzeb osób starszych (opieka w formie usług całodobowych), 9. Pozyskiwanie środków z zewnątrz, nowa perspektywa funduszy na lata 2014-2020, 10. Promowanie wolontariatu seniorów i dla seniorów, 11. Tworzenie sieci placówek Dziennego Domu Pobytu dla osób starszych i Osiedlowych Klubów Seniora, 12. Tworzenia inicjatyw wzmacniających więzi międzypokoleniowe (pikniki, spotkania integracyjne), 13. Uwrażliwienie służb społecznych pracujących z osobami starszymi (np. szkolenia dla osób starszych -z asertywności, poprawy wizerunku seniora w społeczeństwie itd.), 14. Większa ochrona prawna osób starszych (tania energia, atrakcyjne zakupy, telefonia, spotkania promocyjne), 15. Zwiększenie wrażliwości społecznej na potrzeby osób starszych, 16. Utworzenie „Klubu Seniora” w Miejskiej Bibliotece Publicznej, 17. Utworzenie w ramach Lokalnego 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ubożenie części społeczeństwa-emerytów i rencistów, 2. Pogłębienie się zjawiska - starzenia się społeczności miasta, 3. Migracja i emigracja ludzi młodych co wpływa na brak zapewnienia opieki ze strony rodziny nad osobami starszymi , 4. Zmieniająca się struktura rodziny z wielopokoleniowej na nuklearną, (rozluźnienie więzi rodzinnych) 5. Brak pomocy sąsiedzkiej, (tworzy się anonimowość, indywidualizmu), 6. Niechęć seniorów do podejmowania aktywności (wycofanie), 7. Ograniczenia psychofizyczne, 8. Czynniki patogenne (przemoc i uzależnienia od leków i alkoholu), 9. Wzrastająca przestępczość (wyłudzenia), 10. Wykorzystywanie osób starszych i ich schorzeń do robienia zbędnych zakupów (tania energia, atrakcyjne zakupy, telefonia, spotkania promocyjne), 11. Przenoszenie ciężaru opieki nad seniorami na instytucje, 12. Ograniczenia przez samorządy wydatków publicznych przeznaczonych m.in. na seniorów.

<p>Programu Rewitalizacji Centrum Aktywności Lokalnej na Osiedlu Koszary, a w nim: -Klubu Aktywnego Seniora Utworzenie w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji Domu Seniora (Senior-WIGOR) na ulicy Wyzwolenia i Moniuszki,</p> <p>18. Programy aktywizacyjne: Akademia Nordic Walking, Seniorzy Czytają Dzieciom, Świetlica Seniora – integracja i aktywizacja - Wodna Akademia.</p>	
---	--

Misja

POMOC

SAMODZIELNOŚĆ

PEŁNA PARTYCYPACJA

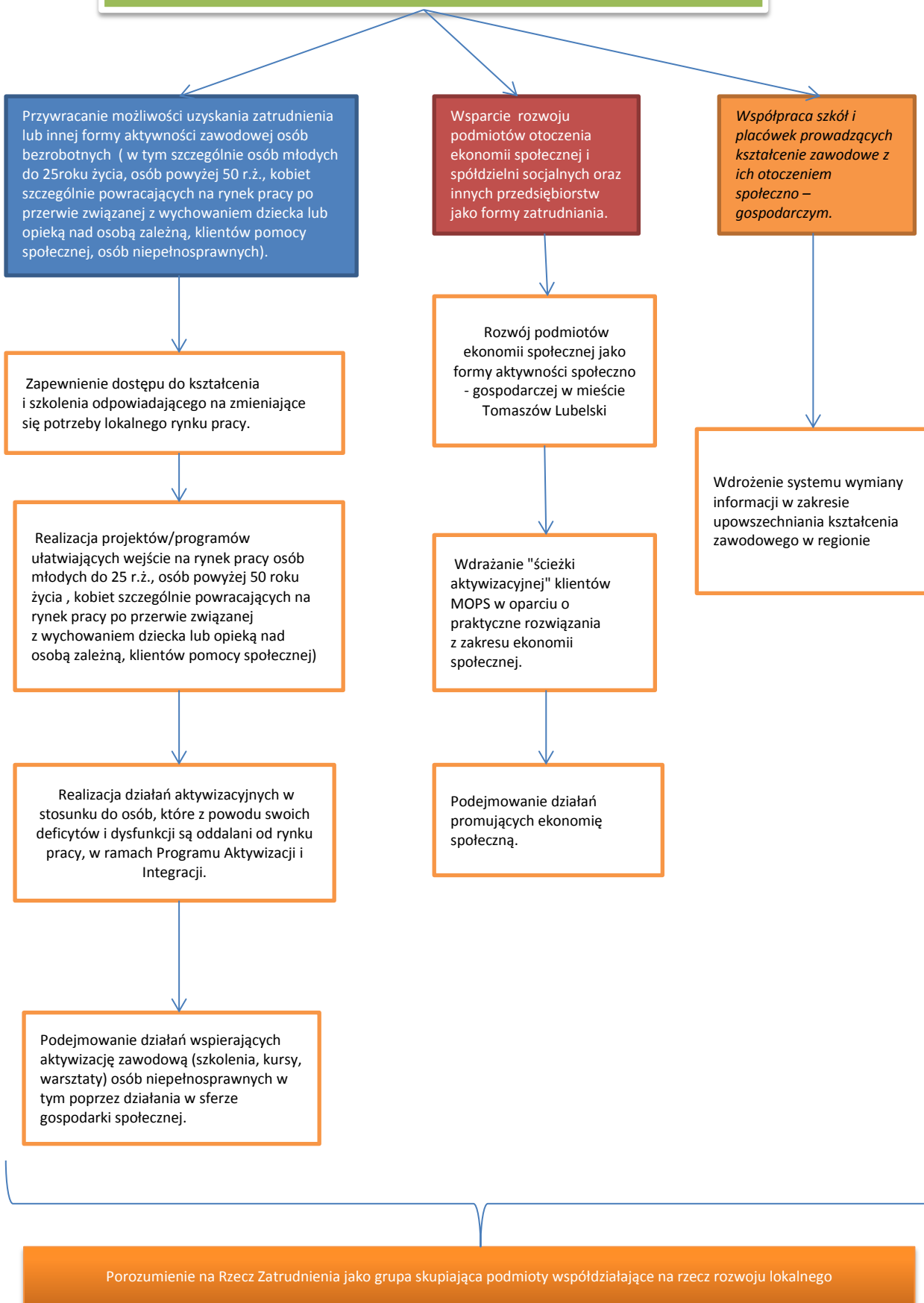

PARTNESTWO I WSPÓŁPRACA

ROZWÓJ

AKTYWNE UCZESTNICTWO OSÓB WYKLUCZONYCH, BĄDŹ ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM W PROCESACH SPOŁECZNYCH

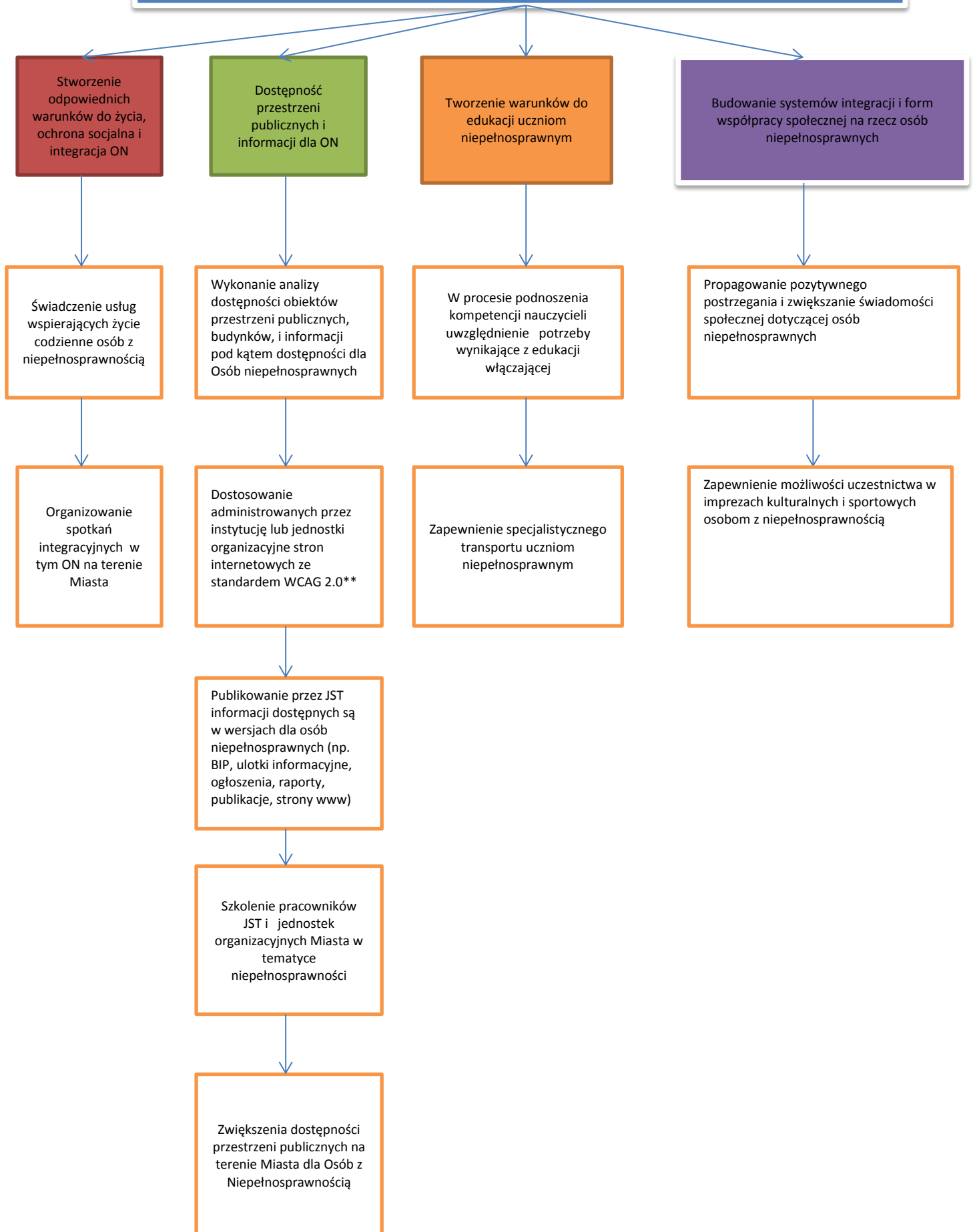
Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunki działania	Wskaźniki oceny efektywności	Realizatorzy
Aktywne uczestnictwo osób wykluczonych, bądź zagrożonych wykluczeniem w procesach społecznych	1. Przywracanie możliwości uzyskania zatrudnienia lub innej formy aktywności zawodowej osób bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych do 25roku życia, osób powyżej 50 r.ż., kobiet szczególnie powracających na rynek pracy po przerwie związanej z wychowaniem dziecka lub opieką nad osobą zależną, klientów pomocy społecznej, osób niepełnosprawnych)	Działanie 1. Zapewnienie dostępu do kształcenia i szkolenia odpowiadającego na zmieniające się zapotrzebowanie lokalnego runku pracy	50 - Liczba osób, które ukończyły szkolenia zawodowe, kursy lub inne formy kształcenia	JST, PUP, MOPS (KIS), NGO's, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia
		Działanie 2. Realizacja projektów/programów ułatwiających wejście na rynek pracy osób młodych do 25 r.ż., osób powyżej 50 r.ż. , kobiet szczególnie powracających na rynek pracy po przerwie związanej z wychowaniem dziecka lub opieką nad osobą zależną, klientów pomocy społecznej	1 - Liczba programów, 2 - Liczba projektów, w tym Liczba projektów partnerskich, 50 - Liczba osób aktywizowanych w ramach programów/projektów	MOPS we współpracy z PUP, NGO's, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia, Spółdzielnie socjalne
		Działanie 3. Realizacja działań aktywizacyjnych w stosunku do osób, które z powodu swoich deficytów i dysfunkcji są oddaleni od rynku pracy, w ramach Programu Aktywizacji i Integracji oraz prac społecznie użytecznych	3 - Liczba edycji PAI, 50 - Liczba osób skierowanych do PAI, 25 - Liczba osób (rocznie) które ukończyły udział w PAI, 75 - Liczba osób skierowanych do prac społecznie użytecznych	PUP, UM, MOPS, NGO's, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia
		Działanie 4. Podejmowanie działań wspierających aktywizację zawodową (szkolenia, kursy, staże, zatrudnienie subsydiowane, warsztaty, i inne) osób niepełnosprawnych, w tym poprzez działania w sferze gospodarki społecznej	10 - Liczba osób niepełnosprawnych aktywizowanych w ramach różnych form wsparcia, 5 - Liczba działań wspierających w postaci kursów, warsztatów	MOPS, NGO's, PUP, PCPR, (Instytucje zaangażowane w Pakt na Rzecz Zatrudnienia)

2. Wsparcie rozwoju podmiotów otoczenia ekonomii społecznej i spółdzielni socjalnych oraz innych przedsiębiorstw jako formy zatrudniania	Działanie 1. Rozwój podmiotów ekonomii społecznej jako formy aktywności społeczno - gospodarczej w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski	1 - Liczba utworzonych podmiotów ekonomii społecznej	UM, PUP, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia
	Działanie 2. Wdrażanie "ścieżki aktywizacyjnej" klientów MOPS w oparciu o praktyczne rozwiązania z zakresu ekonomii społecznej	10 - Liczba klientów, którzy przeszli ścieżkę aktywizującą w oparciu o praktyczne rozwiązania z zakresu ekonomii społecznej	UM, MOPS, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia
	Działanie 3. Podejmowanie działań promujących ekonomię społeczną	2 - Liczba inicjatyw promujących ekonomię społeczną	MOPS, PUP, UM, NGO's, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia
3. Współpraca szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe z ich otoczeniem społeczno – gospodarczym	Działanie 1. Wdrożenie systemu wymiany informacji w zakresie upowszechniania kształcenia zawodowego w regionie	1 - Liczba spotkań w ramach platformy współpracy	Szkoły zawodowe, (podmioty prowadzące), uczelnie wyższe, Instytucje zaangażowane w Porozumienie na Rzecz Zatrudnienia

Cel Strategiczny

Skuteczne wspieranie Osób z Niepełnosprawnością na terenie Miasta

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunki działania	Wskaźniki oceny efektywności	Realizatorzy
Skuteczne wspieranie Osób z Niepełnosprawnością na terenie Miasta	1. Stworzenie odpowiednich warunków do życia, ochrona socjalna i integracja osób niepełnosprawnych	Działanie 1. Świadczenie usług wspierających życie codzienne osób z niepełnosprawnością	40 - Ilość wspartych osób niepełnosprawnych	Miasto , MOPS , PCPR,
		Działanie 2. Organizowanie spotkań integracyjnych w tym osoby niepełnosprawne na terenie Miasta	2 rocznie - Ilość spotkań	Miasto, NGO,MOPS , TDK
	2.Dostępność przestrzeni publicznych i informacji dla osób niepełnosprawnych	Działanie 1. Wykonanie analizy dostępności obiektów przestrzeni publicznych, budynków i informacji pod kątem dostępności dla osób niepełnosprawnych	Wykonany analizy budynków i przestrzeni na terenie gminy – wszystkie budynki użyteczności publicznej	Miasto
		Działanie 2. Dostosowanie administrowanych przez instytucję lub jednostki organizacyjne stron internetowych ze standardem WCAG 2.0,**	2 - Ilość dostosowanych stron	Miasto i jednostki organizacyjne
		Działanie 3. Publikowanie przez Miasto informacji dostępnych są w wersjach dla osób niepełnosprawnych (np. BIP, ulotki informacyjne, ogłoszenia, raporty, publikacje, strony www)	5 - Ilość dostosowanych stron	Miasto i jednostki organizacyjne
		Działanie 4. Szkolenie pracowników Miasta i jednostek organizacyjnych w tematyce niepełnosprawności	Ilość przeszkolonych pracowników /10 pracowników	Miasto i jednostki organizacyjne
		Działanie 5. Zwiększenia dostępności przestrzeni publicznych na terenie Miasta dla Osób z Niepełnosprawnością	3 - Ilość przystosowanych przestrzeni publicznych pod kątem dostępności dla osób niepełnosprawnych	Miasto
	3.Tworzenie	Działanie 1. W procesie podnoszenia kompetencji	5 - Ilość nauczycieli	Szkoły

	warunków do edukacji uczniom niepełnosprawnym	nauczycieli uwzględnienie potrzeby wynikające z edukacji włączającej	przeszkolonych	
		Działanie 2. Uwzględnienie potrzeb uczniów z niepełnosprawnością w systemie doradztwa zawodowego	10 - Ilość uczniów niepełnosprawnych zdiagnozowanych	Miasto, PPP, szkoły
		Działanie 3. Zapewnienie specjalistycznego transportu uczniom niepełnosprawnym	10 - Ilość uczniów niepełnosprawnych objętych usługami	Miasto , szkoły
	4.Podnoszenie świadomości społecznej i zwalczanie stereotypów	Działanie 1. Propagowanie pozytywnego postrzegania i zwiększanie świadomości społecznej dotyczącej osób niepełnosprawnych	5 - Ilość kampanii przeprowadzonych w szkołach	Miasto, szkoły
		Działanie 2. Zapewnienie możliwości uczestnictwa w imprezach kulturalnych i sportowych osobom z niepełnosprawnością	2 - Ilość imprez	Miasto, TDK, OSiR

Stworzenie spójnego systemu przeciwdziałania uzależnieniom oraz przemocy w aspekcie kompleksowego wsparcia rodziny w Mieście Tomaszów Lubelski

Analiza sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie

Interweniowanie oraz reagowanie ze strony odpowiednich służb na stosowanie przemocy w rodzinie w ramach min. procedury „Niebieskie Karty”

Prowadzenie przez Zespół Interdyscyplinary zintegrowanych i skoordynowanych działań w zakresie przeciwdziałania przemocy

Podejmowanie działań prewencyjnych nakierowanych na środowisko lokalne i rodzinne w zakresie uzależnień i przemocy

Rozwijanie sieci współpracy międzyinstytucjonalnej w tym wypracowanie standardów współpracy, reagowania i pomocy na sytuacje kryzysowe

Kształtowanie postaw społeczności lokalnej.
a) działania edukacyjne,
b) działania profilaktyczne,
c) działania informacyjne.

Profesjonalizacja kadr

Upowszechnianie informacji na temat oferty pomocy specjalistycznej

Monitorowanie zjawiska łamania zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim i zapobieganie temu zjawisku

Zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych wobec osób w sytuacjach kryzysowych w tym uzależnionych

Profilaktyka (uprzedzająca) ukierunkowana na rodzinę, a także na opinię publiczną w celu obalenia mitów i stereotypów związanych z osobami w sytuacjach kryzysowych w tym uzależnionych

Profilaktyka przeduzależnieniowa objawowa

Profilaktyka pouzależnieniowa skierowana na konkretne osoby dotknięte problemami związanymi z zagrożeniem uzależnień

Rozwijanie systemu powiadamiania, reagowania i pomocy osobom w sytuacjach kryzysowych poprzez budowanie sieci współpracy międzyinstytucjonalnej

Zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych, dotkniętych przemocą, sprawców przemocy oraz osób dotkniętych kryzysem

Szkolenie, konsultacje i superwizja właściwych merytorycznie pracowników służb, instytucji i organizacji w zakresie udzielania pomocy osobom i rodzinom uwikłanym w problemy uzależnień, przemocy

Wspomaganie działalności profilaktycznej instytucji stowarzyszeń osób fizycznych służących w rozwiązywaniu problemów społecznych co do profilaktyki

Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Miasta Tomaszów Lubelski

Realizacja programów korekcyjno – edukacyjnych dla sprawców przemocy i instytucji udzielających wsparcia i pomocy dla osób doświadczających przemocy i ich rodzin

Uwzględnienie potrzeb uczniów z niepełnosprawnością w systemie doradztwa zawodowego

Zabezpieczenie doraźnej opieki i ochrony na czas trwania kryzysu uniemożliwiającego powrót do domu (udzielenie bezpiecznego schronienia)

Rozszerzenie i doskonalenie systemu pomocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie

Zamieszczenie danych teleadresowych i informacji o podmiotach realizujących działania z zakresu problemów społecznych.

Kierowanie wniosków do Sądu Rejonowego w Tomaszowie Lubelskim w sprawie zastosowania obowiązku podjęcia leczenia odwykowego w związku z nadużywaniem alkoholu

Izolowanie sprawców od ofiar

Wypracowanie standardów współpracy międzyinstytucjonalnej w celu profesjonalizacji pomocy ofiarom przemocy

Pomoc w powrocie do społeczeństwa osobom ze środowisk dysfunkcyjnych

Działania edukacyjno – integracyjne (warsztaty, kampanie, konferencje itp.)

Rozwój mieszkalnictwa chronionego i wspomagane

Readaptacja społeczna osób wykluczonych społecznie poprzez ich integrację społeczną i zawodową

Zwiększenie alternatywnych formy spędzania wolnego czasu w stosunku do zachowań ryzykownych

Zapewnienie różnorodnej oferty zajęć pozalekcyjnych zainteresowania i uzdolnienia dzieci i młodzieży, stanowiących alternatywne, pożądane formy spędzania czasu wolnego oraz zmniejszających ryzyko pojawienia się zachowań ryzykownych

Realizacja specjalistycznych zajęć psychokorekcyjnych dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami zachowania

Realizacja w szkołach i przedszkolach, programów profilaktycznych zgodnych z założeniami i celami szkolnych programów profilaktyki

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunki działania	Wskaźniki oceny efektywności	Realizatorzy
Stworzenie spójnego systemu przeciwdziałania uzależnieniom oraz przemocy w aspekcie kompleksowego wsparcia rodziny w Mieście Tomaszów Lubelski	1. Analiza sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie	Działanie 1. Interweniowanie oraz reagowanie ze strony odpowiednich służb na stosowanie przemocy w rodzinie w ramach min. procedury „Niebieskie Karty”	250 - Liczba założonych Niebieskich Kart, 20 - Liczba spotkań interdyscyplinarnych	Miasto, MOPS, PCPR
		Działanie 2. Prowadzenie przez Zespół Interdyscyplinarny zintegrowanych i skoordynowanych działań w zakresie przeciwdziałania przemocy	1000 Liczba prowadzonych spraw przez grupy robocze, 1200 - Liczba spotkań grup roboczych, 150 - Liczba rodzin na rzecz których prowadzono sprawy	Miasto, NGO's, MOPS, TDK
		Działanie 3. Podejmowanie działań prewencyjnych nakierowanych na środowisko lokalne i rodzinne w zakresie uzależnień i przemocy	80 - Liczba wszczętych postępowań art.207 KK, 15 - Liczba wszczętych postępowań opiekuńczych przez Sąd Rodzinny, 100 - Liczba zobowiązań do leczenia odwykowego	MOPS, KPP, Sąd Rejonowy, Prokuratura, NGO's,
		Działanie 4. Rozwijanie sieci współpracy międzyinstytucjonalnej w tym wypracowanie standardów współpracy, reagowania i pomocy na sytuacje kryzysowe	1 - Liczba spotkań, 1 - Liczba zawartych partnerstw	MOPS, Starostwo Powiatowe, KPP, Sąd Rejonowy, Prokuratura, NGO's,
		Działanie 5. Kształtowanie postaw społeczności lokalnej. a) działania edukacyjne, b) działania profilaktyczne, c) działania informacyjne.	1 - Liczba kampanii i inicjatyw	MOPS, KPP, Sąd Rejonowy, Prokuratura Rejonowy, NGO's
		Działanie 6. Profesjonalizacja kadr	5 - Liczba szkoleń	MOPS, Starostwo Powiatowe, Miasto, KPP, Sąd Rejonowy, Prokuratura Rejonowa, NGO's

	Działanie 7. Upowszechnianie informacji na temat oferty pomocy specjalistycznej	100 - Liczba rozdystrybuowanych ulotek, broszur; opracowanych i upowszechnionych informatorów;	MOPS, PCPR,, Miasto, Starostwo Powiatowe, KPP, Sąd Rejonowy, Prokuratura, ochrona zdrowia, placówki opiekuńczo wychowawcze,, NGO's
	Działanie 8. Monitorowanie zjawiska łamania zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim i zapobieganie temu zjawisku	100 - Liczba monitorowanych punktów sprzedaży alkoholu, 5 - Liczba działań i podejmowanych w celu przeciwdziałania łamaniu zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim	KPP, Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
2. Zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych wobec osób w sytuacjach kryzysowych w tym uzależnionych	Działanie 1. Profilaktyka (uprzedzająca) ukierunkowana na rodzinę, a także na opinię publiczną w celu obalenia mitów i stereotypów związanych z osobami w sytuacjach kryzysowych w tym uzależnionych	100 - Liczba osób prowadzonych w związku z zagrożeniem uzależnieniami, 2 - Liczba inicjatyw, spotkań edukacyjnych	MOPS, PCPR, NGO's
	Działanie 2. Profilaktyka przeduzależnieniowa objawowa	Porady psychologiczne i terapeutyczne	ochrona zdrowia, MOPS, PCPR, NGO's,
	Działanie 3. Profilaktyka pouzależnieniowa skierowana na konkretne osoby dotknięte problemami związanymi z zagrożeniem uzależnień	Konsultacji medyczne, Porad terapeutyczne	ochrona zdrowia,
	Działanie 4. Rozwijanie systemu powiadamiania, reagowania i pomocy osobom w sytuacjach kryzysowych poprzez budowanie sieci współpracy międzyinstytucjonalnej	1 - Liczba zawartych partnerstw	MOPS, PCPR, NGO's, ochrona zdrowia, placówki oświatowe
	Działanie 5. Zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych, dotkniętych przemocą, sprawców przemocy oraz osób dotkniętych kryzysem	Programy interwencyjno – motywacyjne, Programy terapeutyczne, Programy wspierające dla osób uzależnionych,	MOPS, PCPR, Starostwo Powiatowe, NGO's,

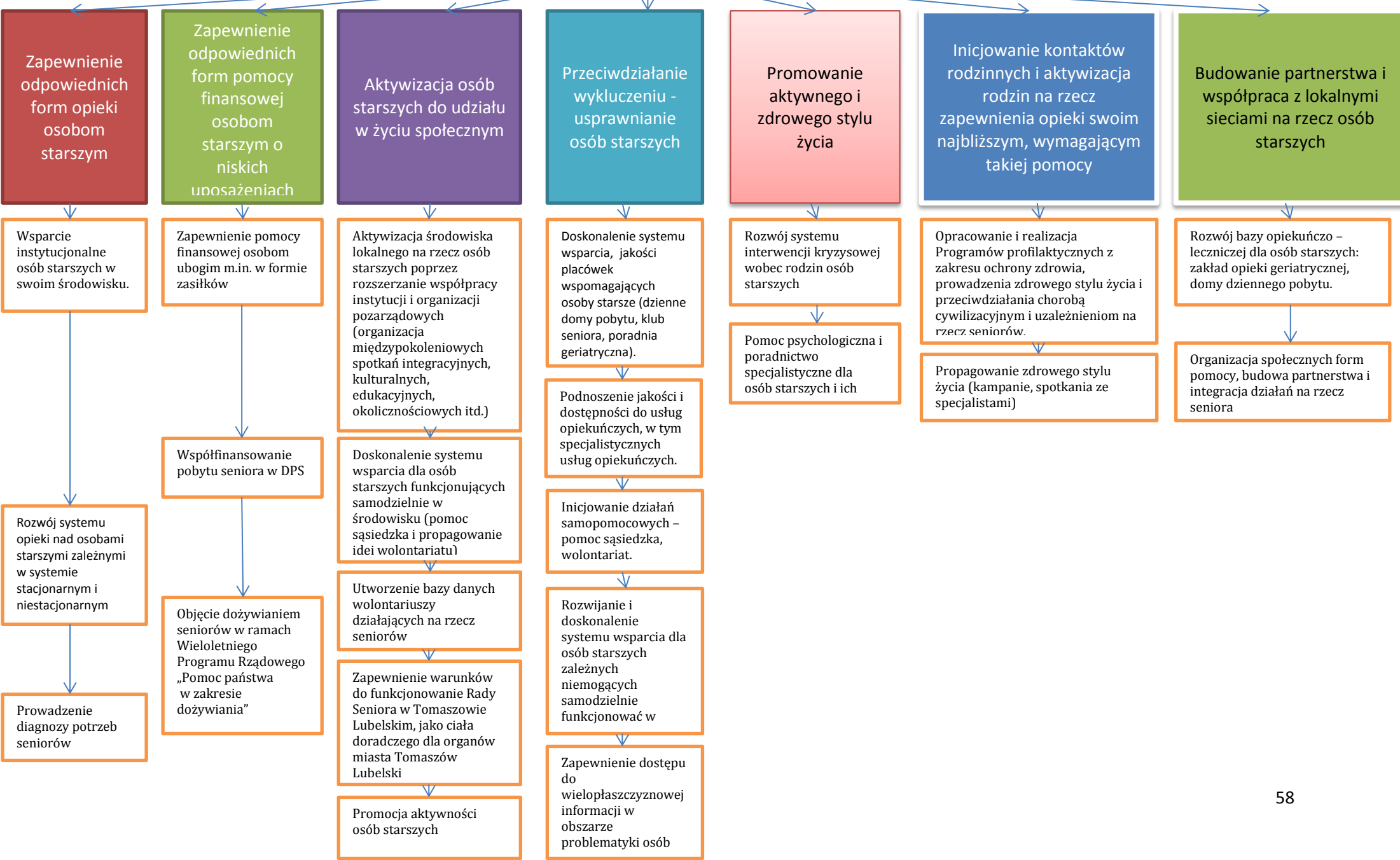
				ochrona zdrowia, placówki oświatowe
		Działanie 6. Szkolenie, konsultacje i superwizja właściwych merytorycznie pracowników służb, instytucji i organizacji w zakresie udzielania pomocy osobom i rodzinom uwikłanym w problemy uzależnień, przemocy,	Szkolenia/warsztaty, Superwizje,	Miasto, MOPS, PCPR, NGO's, ochrona zdrowia,
		Działanie 7. Wspomaganie działalności profilaktycznej instytucji stowarzyszeń osób fizycznych służących w rozwiązywaniu problemów społecznych co do profilaktyki	Programy/ projekty,	Miasto, Starostwo Powiatowe, MOPS, PCPR, NGO's, Parafie
3. Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Miasta Tomaszów Lubelski		Działanie 1. Realizacja programów korekcyjno – edukacyjnych dla sprawców przemocy i instytucji udzielających wsparcia i pomocy dla osób doświadczających przemocy i ich rodzin	Programy korekcyjno-edukacyjne,	Miasto, Starostwo Powiatowe, MOPS, PCPR, KPP, NGO's
		Działanie 2. Uwzględnienie potrzeb uczniów z niepełnosprawnością w systemie doradztwa zawodowego	Pomoc medyczna, psychologiczna, prawna,	MOPR, PCPR, Starostwo Powiatowe, KPP, Sąd Rejonowy, ochrona zdrowia, NGO's
		Działanie 3. Zabezpieczenie doraźnej opieki i ochrony na czas trwania kryzysu uniemożliwiającego powrót do domu (udzielenie bezpiecznego schronienia)	Małoletni którym udzielono bezpiecznego schronienia, 5 - Liczba dorosłych którym udzielono schronienia	MOPS, PCPR, NGO's KPP, placówki opiekuńczo wychowawcze, piecza zastępcza
4. Rozszerzenie i doskonalenie systemu pomocy i ochrony ofiar przemocy w rodzinie		Działanie 1. Zamieszczenie danych teleadresowych i informacji o podmiotach realizujących działania z zakresu problemów społecznych.	100 - Liczba ulotek, 2 - Liczba kampanii, 1 - Strona internetowa	Miasto, Starostwo Powiatowe, MOPS, PCPR, NGO's
		Działanie 2. Kierowanie wniosków do Sądu Rejonowego w Tomaszowie Lubelskim w sprawie	100 - Liczba wniosków	Sąd Rejonowy, Prokuratura

		zastosowania obowiązku podjęcia leczenia odwykowego w związku z nadużywaniem alkoholu		Rejonowa
		Działanie 3. Izolowanie sprawców od ofiar	30 - Liczba podejrzanych wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkaniowego z art. 275 a KpK, 30 - Liczba podejrzanych wobec których zastosowano dozór z policji z jednoczesnym zobowiązaniem do powstrzymania od kontaktów z pokrzywdzonym z art.275 KpK, 15 - Liczba skazanych z art. 207 KpK i umieszczonych w zakładzie karnym	KPP, Sąd Rejonowy
		Działanie 4. Wypracowanie standardów współpracy międzyinstytucjonalnej w celu profesjonalizacji pomocy ofiarom przemocy	1 - Liczba partnerstw	MOPS, PCPR, NGO's, ochrona zdrowia, placówki oświatowe
5. Pomoc w powrocie do społeczeństwa osobom ze środowisk dysfunkcyjnych,		Działanie 1. Działania edukacyjno – integracyjne (warsztaty, kampanie, konferencje itp.)	1 - Liczba inicjatyw	MOPS, PCPR, Miasto, Starostwo Powiatowe, KPP, NGO's
		Działanie 2. Rozwój mieszkalnictwa chronionego i wspomaganego	15 - Liczba mieszkań chronionych i wspomaganych	MOPS, PCPR, Miasto, Starostwo Powiatowe, NGO's, ochrona zdrowia, placówki oświatowe
		Działanie 3. Readaptacja społeczna osób wykluczonych społecznie poprzez ich integrację społeczną i zawodową	2 - Liczb szkoleń i warsztatów/kursów, 50 - Liczba osób wykluczonych	MOPS, PCPR, NGO's, ochrona zdrowia, Miasto, Starostwo

			społecznie uczestniczących w szkoleniach warsztatach i kursach zawodowych	Powiatowe
6. Zwiększenie alternatywnych formy spędzania wolnego czasu w stosunku do zachowań ryzykownych	Działanie 1. Zapewnienie różnorodnej oferty zajęć pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania i uzdolnienia dzieci i młodzieży, stanowiących alternatywne, pożądane formy spędzania czasu wolnego oraz zmniejszających ryzyko pojawienia się zachowań ryzykownych	100 - Liczba dzieci i młodzieży uczestniczącej w zajęciach, 5 - Formy zajęć zmniejszających częstotliwość zachowań ryzykownych.	MOPS, PCPR, Miasto, Starostwo Powiatowe, placówki wsparcia dziennego i opiekuńczo-wychowawcze, NGO's, parafie	
	Działanie 2. Realizacja specjalistycznych zajęć psychokorekcyjnych dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami zachowania	Zajęcia psychokorekcyjne, Rodzaje zajęć	MOPS, PCPR, Miasto Starostwo Powiatowe, placówki opiekuńczo-wychowawcze, placówki wsparcia dziennego, NGO's, parafie	
	Działanie 3. Realizacja w szkołach i przedszkolach, programów profilaktycznych zgodnych z założeniami i celami szkolnych programów profilaktyki	Programy profilaktyczne zrealizowane w szkołach i przedszkolach	Miasto, Starostwo Powiatowe	

Zwiększenie aktywności i samodzielności życiowej ludzi starszych poprzez motywowanie ich do podejmowania różnych form aktywności społecznej, utrzymanie osób starszych jak najdłużej w środowisku zamieszkania i zapewnienie im odpowiedniej opieki

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunki działania	Wskaźniki oceny efektywności	Realizatorzy
Zwiększenie aktywności i samodzielności życiowej ludzi starszych poprzez motywowanie ich do podejmowania różnych form aktywności społecznej, utrzymanie osób starszych jak najdłużej w środowisku zamieszkania i zapewnienie im odpowiedniej opieki	1. Zapewnienie odpowiednich form opieki osobom starszym	Działanie 1. Wsparcie instytucjonalne osób starszych w swoim środowisku.	1300 - Ilość osób korzystających z usług opiekuńczych w tym z ze specjalistycznych usług opiekuńczych, 2 - Ilość placówek wspomagających osoby starsze, ilość osób objętych wsparciem dziennym (dienne domy pobytu o zróżnicowanym profilu kluby seniora, i inne)	Miasto, MOPS, PCPR, NGO's
		Działanie 2. Rozwój systemu opieki nad osobami starszymi zależnymi w systemie stacjonarnym i niestacjonarnym	5 - Liczba osób z terenu miasta umieszczonych w DPS , 15 - Liczba przeszkolonych pracowników w zakresie opieki nad osobami zależnymi	MOPS, Miasto, NGO's
		Działanie 3. Prowadzenie diagnozy potrzeb seniorów	300 - Liczba udzielonych świadczeń, 1300 - liczba przeprowadzonych wywiadów środowiskowych, 100 - Liczba Niebieskich Kart, Liczba spotkań Zespołów interdyscyplinarnych, oraz grup roboczych, 1 - Badania ankietowe	Miasto, MOPS
	2. Zapewnienie odpowiednich form pomocy finansowej	Działanie 1. Zapewnienie pomocy finansowej osobom ubogim m.in. w formie zasiłków	250 - Liczba osób objętych pomocą,	MOPS/Miasto

osobom starszym o niskich uposażeniach	Działanie 2. Współfinansowanie pobytu seniora w DPS	14.000 zł - Wydatkowana kwota	MOPS
	Działanie 3. Objęcie dożywianiem seniorów w ramach Wieloletniego Programu Rządowego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”	60 - Liczba osób objętych pomocą	MOPS
3. Aktywizowanie osób starszych do udziału w życiu społecznym; (aktywność społeczną, w tym wolontariat seniorów i dla seniorów)	Działanie 1. Aktywizacja środowiska lokalnego na rzecz osób starszych poprzez rozszerzanie współpracy instytucji i organizacji pozarządowych (organizacja międzypokoleniowych spotkań integracyjnych, kulturalnych, edukacyjnych, okolicznościowych itd.)	3 - Liczba zorganizowanych międzypokoleniowych spotkań i inicjatyw, 5 - Liczba współpracujących organizacji pozarządowych i instytucji zajmujących się osobami starszymi	Miasto, MOPS, DPS
	Działanie 2. Doskonalenie systemu wsparcia dla osób starszych funkcjonujących samodzielnie w środowisku (pomoc sąsiedzka i propagowanie idei wolontariatu)	Wsparcie ze strony wolontariuszy, Osoby objęte wsparciem w formie pomocy sąsiedzkiej	Miasto, MOPS, NGO's, parafie i wolontariusze
	Działanie 3. Utworzenie bazy danych wolontariuszy działających na rzecz seniorów	Na bieżąco liczba wolontariuszy	MOPS, NGO's
	Działanie 4. Zapewnienie warunków do funkcjonowanie Rady Seniora w Tomaszowie Lubelskim, jako ciała doradczego dla organów miasta Tomaszów Lubelski	5 - Liczba spotkań,	Rada Seniorów w Tomaszowie Lubelskim, Miasto
	Działanie 5. Promocja aktywności osób starszych	5 - Liczba projektów, 10 - Liczba inicjatywy, spotkań, wydarzeń	Miasto, MOPS, TDK, NGO's, parafie i Dom i Klub Seniora
	4. Przeciwdziałanie wykluczeniu-	Działanie 1. Doskonalenie systemu wsparcia, jakości placówek wspomagających osoby	200 - Liczba osób korzystających z oferty instytucji,

usprawnianie osób starszych	starsze (dzienne domy pobytu, klub seniora, poradnia geriatryczna)	30 - Liczba osób korzystających z oferty dziennych ośrodków wsparcia, 30 - Liczba osób korzystających z oferty - klubów seniora	
	Działanie 2. Podnoszenie jakości i dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych	200 - Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych, 1100 - Liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych	MOPS
	Działanie 3. Inicjowanie działań samopomocowych – pomoc sąsiedzka, wolontariat	Osoby starsze objęte wsparciem wolontariuszy	Miasto, MOPS, NGO's
	Działanie 4. Rozwijanie i doskonalenie systemu wsparcia dla osób starszych zależnych niemogących samodzielnie funkcjonować w środowisku	10 - Liczba osób oczekujących na miejsce w DPS, 5 -Liczba osób skierowanych do DPS	Miasto, MOPS, Starostwo Powiatowe
	Działanie 5. Zapewnienie dostępu do wielopłaszczyznowej informacji w obszarze problematyki osób starszych. Różne jej formy	1 - Liczba publikacji/egzemplarzy, strona internetowa	Miasto, NGO's
5. Inicjowanie kontaktów rodzinnych i aktywizacja rodzin na rzecz zapewnienia opieki swoim najbliższym, wymagającym takiej pomocy	Działanie 1. Rozwój systemu interwencji kryzysowej wobec rodzin osób starszych	100 - Liczba rodzin objętych interwencją kryzysową	Miasto, MOPS, NGO's
	Działanie 2. Pomoc psychologiczna i poradnictwo specjalistyczne dla osób starszych i ich rodzin	Wsparcie psychologiczne	Miasto, MOPS NGO's
6. Promowanie aktywnego i zdrowego stylu życia	Działanie 1. Opracowanie i realizacja Programów profilaktycznych z zakresu ochrony zdrowia, prowadzenia zdrowego stylu życia i przeciwdziałania chorobą	1 - Liczba programów	Miasto, MOPS, NGO's

		cywilizacyjnym i uzależnieniom na rzecz seniorów.		
		Działanie 2. Propagowanie zdrowego stylu życia (kampanie, spotkania ze specjalistami)	1 - Liczba zorganizowanych inicjatyw promujących zdrowy styl życia	Miasto, MOPS
	7. Budowanie i współpraca z lokalnymi sieciami wsparcia na rzecz osób starszych	Działanie 1. Rozwój bazy opiekuńczo – leczniczej dla osób starszych: zakład opieki geriatrycznej, domy dziennego pobytu	1 - Dom Dziennego Pobytu w ramach projektu Senior + (SENIOR-WIGOR)	MOPS, NFZ
		Działanie 2. Organizacja społecznych form pomocy, budowa partnerstwa i integracja działań na rzecz seniora	1 - Liczba projektów i inicjatyw, 1 - Liczba partnerstw	Miasto, MOPS, NGO's, Parafie, TDK, MBP, Kluby seniora

Monitoring

Proces monitorowania aktualizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych obejmować będzie bieżące gromadzenie i analizowanie założeń szczególnie stopnia osiągnięcia celów postawionych w aktualizacji Strategii oraz stopnia osiągnięcia wskaźników. Zebrane i opracowane dane w procesie monitoringu, posłużą do ewaluacji aktualizacji Strategii. Będzie polegała ona na gromadzeniu i opracowywaniu informacji, i danych zebranych od wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację działań strategicznych. Dane do pomiaru wskaźników pozyskiwane będą z: danych statystycznych GUS, instytucji/podmiotów zaangażowanych i odpowiedzialnych za wdrażanie Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz w oparciu o sprawozdania z realizacji gminnych programów. Monitorowanie umożliwi bieżącą ocenę realizacji zaplanowanych kierunków działań. Pozwoli na wprowadzanie modyfikacji i dokonywanie korekt w sytuacji pojawienia się istotnych zmian w obszarze społecznym. Informacja dotycząca realizacji aktualizacji Strategii oraz osiągniętych efektów przygotowywana będzie przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim. Wnioski z monitoringu i rekomendacje na przyszłość będą stanowić jeden z elementów kolejnej aktualizacji Strategii.

Ewaluacja

Ewaluacja Strategii służyć będzie ocenie skuteczności podejmowanych działań oraz osiągniętych rezultatów.

Ewaluacja oparta będzie o następujące kryteria:

Trafność	Czy przedsięwzięcie realizowane jest zgodnie z potrzebami, które mają być zaspokojone, czy problemami, jakie mają zostać rozwiązane.
Skuteczność	Porównanie faktycznych produktów, rezultatów oraz oddziaływanie z wcześniejszymi przewidywaniami.
Efektywność	Zweryfikowanie, czy powyższe osiągnięcia są adekwatne do poniesionych nakładów.
Użyteczność	Sprawdzenie, czy wyniki projektu okazały się rzeczywiście korzystne dla jego odbiorców.
Trwałość	Dostarczenie informacji na temat szans trwania efektów przedsięwzięcia w perspektywie średnio- i długookresowej

Wynikiem przeprowadzenia ewaluacji będzie sporządzenie raportu. Proces ewaluacji będzie przebiegać jeden raz do roku, z odstępstwem w ostatnim roku realizacji Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych.

Podsumowanie

Organizacja pomocy społecznej oraz podmiotów zaangażowanych w rozwiązywanie problemów społecznych w Mieście Tomaszów Lubelski jest adekwatna do zapotrzebowania społecznego.

W aktualizacji Strategii zostały sformułowane główne kierunki działań w rozwiązywaniu występujących problemów społecznych:

1. Bezrobocia (rynek pracy).
2. Niepełnosprawności.
3. Uzależnieniach, w tym: alkoholizm, narkomania i inne.
4. Przemoc domowa.
5. Problemy związane z sytuacją osób starszych.

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych zakłada rozszerzenie i pogłębienie form pracy socjalnej, szeroko pojętą współpracę ze wszystkimi aktorami życia społecznego, działającymi w obszarze pomocy społecznej.

W myśl ustawy o pomocy społecznej, podejmowane działania powinny doprowadzić, w miarę możliwości, do życiowego usamodzielnienia się objętych nią osób i rodzin oraz do ich integracji ze środowiskiem.

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych ukierunkowana jest na: wzrost zatrudnienia i polepszenia warunków materialno-bytowych mieszkańców; wdrożenie działań zintegrowanych w obszarze rozwiązywania problemów społecznych; budowanie i wdrażanie partnerskiego systemu w obszarze reintegracji społecznej i zawodowej osób/rodzin z problemami społecznymi oraz wdrożenie modelu partycypacyjnego w procesie realizacji założeń zawartych w aktualizacji Strategii.

Zgodnie z głównym celem niniejszej Strategii, jej realizacja powinna przyczynić się do poprawy jakości życia wszystkich mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski, ze szczególnym uwzględnieniem grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Koordynatorem aktualizacji Strategii jest Zespół ds. Aktualizacji Strategii oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim.